

**SPORAZUM O STABILIZACIJI I
PRIDRUŽIVANJU
između Evropskih zajednica i njihovih
država članica i Republike Crne Gore**

Podgorica, 15. mart 2007.

SPORAZUM O STABILIZACIJI I PRIDRUŽIVANJU
između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore

**KRALJEVINA BELGIJA
REPUBLIKA BUGARSKA
ČEŠKA REPUBLIKA
KRALJEVINA DANSKA
SAVEZNA REPUBLIKA NJEMAČKA
REPUBLIKA ESTONIJA
REPUBLIKA GRČKA
KRALJEVINA ŠPANIJA
REPUBLIKA FRANCUSKA
IRSKA
REPUBLIKA ITALIJA
REPUBLIKA KIPAR
REPUBLIKA LETONIJA
REPUBLIKA LITVANIJA
VELIKO VOJVODSTVO LUKSEMBURG
REPUBLIKA MAĐARSKA
REPUBLIKA MALTA
KRALJEVINA HOLANDIJA
REPUBLIKA AUSTRIJA
REPUBLIKA POLJSKA
REPUBLIKA PORTUGALIJA
RUMUNIJA
REPUBLIKA SLOVENIJA
SLOVAČKA REPUBLIKA
REPUBLIKA FINSKA
KRALJEVINA ŠVEDSKA
UJEDINJENO KRALJEVSTVO VELIKE BRITANIJE I SJEVERNE IRSKE**

Ugovorne strane Ugovora o osnivanju Evropske zajednice, Ugovora o osnivanju Evropske zajednice za atomsku energiju i Ugovora o Evropskoj uniji, u daljem tekstu «Države članice», i

EVROPSKA ZAJEDNICA i EVROPSKA ZAJEDNICA ZA ATOMSKU ENERGIJU,

u daljem tekstu «Zajednica»,

s jedne strane, i

REPUBLIKA CRNA GORA,

u daljem tekstu «Crna Gora»,

s druge strane,

IMAJUĆI u vidu jake veze između ugovornih strana i vrijednosti koje dijele, njihovu želju za daljim jačanjem i uspostavljanjem bliskih i trajnih odnosa zasnovanih na uzajamnosti i

zajedničkom interesu, čime bi se omogućilo Crnoj Gori da nastavi da jača i proširuje odnose sa Zajednicom i njenim Državama članicama,

IMAJUĆI u vidu značaj ovog Sporazuma, u okviru Procesu stabilizacije i pridruživanja (PSP) sa zemljama Jugoistočne Evrope, za uspostavljanje i konsolidaciju stabilnog evropskog poretka zasnovanog na saradnji, kojoj je Evropska unija glavno uporište, kao i u okviru Pakta stabilnosti,

IMAJUĆI u vidu spremnost Evropske unije da u najvećoj mogućoj mjeri integriše Crnu Goru s političkom i ekonomskom maticom Evrope, i njen status potencijalnog kandidata za članstvo u Evropskoj uniji na temelju Ugovora o Evropskoj uniji i ispunjavanja kriterijuma, koje je Evropski savjet utvrdio u junu 1993. godine, kao i uslove PSP, čije ispunjavanje je predmet ovog Sporazuma, naročito u dijelu regionalne saradnje,

IMAJUĆI u vidu Evropsko partnerstvo, u kojem se definišu prioriteti za akciju kako bi se pružila podrška naporima zemlje da brže pristupi Evropskoj uniji,

IMAJUĆI u vidu opredjeljenje ugovornih strana da svim raspoloživim sredstvima doprinose političkoj, ekonomskoj i institucionalnoj stabilizaciji Crne Gore i čitavog regiona, kroz razvoj civilnog društva i demokratizaciju, izgradnju institucija i reformu državne uprave, integraciju regionalne trgovine i unaprijeđenu ekonomsku saradnju, kao i kroz saradnju u mnogim drugim oblastima a posebno u oblasti pravde, slobode i bezbjednosti, te kroz jačanje nacionalne i regionalne bezbjednosti,

IMAJUĆI u vidu opredjeljenje ugovornih strana da doprinose jačanju političkih i ekonomskih sloboda, što predstavlja samu osnovu ovog Sporazuma, kao i njihovo opredjeljenje da poštuju ljudska prava i vladavinu prava, uključujući prava pripadnika nacionalnih manjina, i demokratske principe kroz višestranački sistem sa slobodnim i fer izborima,

IMAJUĆI u vidu opredjeljenje ugovornih strana da u potpunosti implementiraju sve principe i odredbe Povelje Ujedinjenih nacija, OEBS-a, naročito one sadržane u Helsinškom završnom aktu, zaključnim dokumentima Madridske i Bečke konferencije, Pariskoj povelji za novu Evropu, kao i u Paktu stabilnosti za jugoistočnu Evropu, radi doprinosa regionalnoj stabilnosti i saradnji među zemljama u regionu,

PONOVO POTVRĐUJUĆI pravo na povratak svih izbjeglica i interno raseljenih lica kao i zaštitu njihove imovine i druga srodna ljudska prava,

IMAJUĆI u vidu privrženost ugovornih strana principima slobodne tržišne privrede i održivog razvoju, kao i spremnost Evropske zajednice da doprinosi ekonomskim reformama u Crnoj Gori,

IMAJUĆI u vidu privrženost ugovornih strana principima slobodne trgovine, u skladu s pravima i obavezama koje proizilaze iz STO-a,

IMAJUĆI u vidu želju ugovornih strana za daljim razvijanjem redovnog političkog dijaloga o bilateralnim i međunarodnim pitanjima od zajedničkog interesa, uključujući regionalne aspekte i Zajedničku spoljnu i bezbjedonosnu politiku Evropske unije,

IMAJUĆI u vidu privrženost ugovornih strana borbi protiv organizovanog kriminala, kao i jačanju saradnje u oblasti borbe protiv terorizma na osnovu Deklaracije koju je objavila Evropska konferencija, 20. oktobra 2001. godine

UVJERENE da će se Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju stvoriti novi ambijent za ekonomske odnose između njih, a prije svega za razvoj trgovine i investicija kao ključnih faktora za prestrukturiranje i modernizaciju privrede,

IMAJUĆI u vidu opredjeljenje Crne Gore da uskladi svoje zakonodavstvo u relevantnim sektorima sa zakonodavstvom Evropske zajednice i da ga efikasno sprovodi,

UVAŽAVAJUĆI spremnost Evropske zajednice da pruža odlučnu podršku sprovođenju reformi i da pri tom upotrijebi sve raspoložive instrumente saradnje i tehničke, finansijske i ekonomske pomoći na sveobuhvatnoj, indikativnoj i višegodišnjoj osnovi,

POTVRĐUJUĆI da će odredbe ovoga Sporazuma koje su obuhvaćene Dijelom III Glave IV Ugovora o osnivanju Evropske zajednice obavezivati Veliku Britaniju i Irsku kao posebne ugovorne strane, a ne kao dio Evropske zajednice, sve dok Velika Britanija ili Irska (u zavisnosti od slučaja) ne obavijesti Crnu Goru da je postala obavezana kao dio Evropske zajednice, u skladu s Protokolom o položaju Velike Britanije i Irske, koji je priložen kao aneks Ugovoru o Evropskoj uniji i Ugovoru o osnivanju Evropske zajednice, što se jednako odnosi na Dansku, u skladu s Protokolom priloženim kao aneks ugovorima o položaju Danske,

PODSJEĆAJUĆI na Samit u Zagrebu, na kojem se zahtijevala dalja konsolidacija odnosa između država obuhvaćenih Procesom stabilizacije i pridruživanja i Evropske unije, kao i unaprijeđena regionalna saradnja,

PODSJEĆAJUĆI na Samit u Solunu, na kojem je Proces stabilizacije i pridruživanja potvrđen kao kao politički okvir za odnose Evropske unije sa zemljama Zapadnog Balkana i na kojem su potvrđene perspektive njihove integracije u Evropsku uniju, na osnovu njihovih pojedinačnih zasluga i napretka u sprovođenju reformi,

PODSJEĆAJUĆI na Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini, potpisan 19. decembra 2006. godine u Bukureštu, kao instrument unaprijeđenja kapaciteta regiona da privuče investicije i poboljšanja njegove perspektive za integraciju u globalnu privredu,

IZRAŽAVAJUĆI želju za uspostavljanjem intenzivnije kulturne saradnje i razvijanjem razmjene informacija,

SPORAZUMJELE SU SE KAKO SLIJEDI:

Član 1

1. Ovim se uspostavlja pridruživanje između Evropskih Zajednica i njihovih Država članica, s jedne strane, i Republike Crne Gore, s druge strane.

2. Ciljevi ovog pridruživanja su:

- podržavanje napora Crne Gore na jačanju demokratije i vladavine prava;
- doprinos političkoj, ekonomskoj i institucionalnoj stabilnosti u Crnoj Gori, kao i stabilizaciji u Regionu;
- obezbjeđenje odgovarajućeg okvira za politički dijalog, omogućavajući razvoj bliskih političkih odnosa između ugovornih strana;
- podržavanje napora Crne Gore u razvijanju ekonomske i međunarodne saradnje, između ostalog, i kroz usklađivanje njenog zakonodavstva sa zakonodavstvom Zajednice;
- podržavanje napora Crne Gore u prelasku na funkcionalnu tržišnu privredu,
- promovisanje skladnih ekonomskih odnosa i postepeno razvijanje zone slobodne trgovine između Zajednice i Crne Gore;
- stimulisanje regionalne saradnje u svim područjima obuhvaćenim ovim Sporazumom.

GLAVA I

OPŠTI PRINCIPI

Član 2

Poštovanje demokratskih principa i ljudskih prava, proglašених Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima i definisanih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, definisanih Helsinškim završnim aktom i Pariskom poveljom za novu Evropu, poštovanje principa međunarodnoga prava, uključujući punu saradnju sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju, i vladavine prava, kao i principa tržišne ekonomije, u skladu s Dokumentom Bonske konferencije o ekonomskoj saradnji OEBS-a, čine osnovu unutrašnje i spoljne politike ugovornih strana i predstavljaju ključne elemente ovog Sporazuma.

Član 3

Borba protiv širenja naoružanja za masovno uništenje i sredstava njegove isporuke predstavlja bitan element Sporazuma.

Član 4

Ugovorne strane ponovo potvrđuju značaj koji pridaju ispunjavanju međunarodnih obaveza, naročito punoj saradnji s Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju.

Član 5

Međunarodni i regionalni mir i stabilnost, razvoj dobrosusjedskih odnosa i poštovanje ljudskih prava i prava manjina ključni su za Proces stabilizacije i pridruživanja kako je navedeno u zaključcima Savjeta Evropske unije od 21. juna 1999. godine. Zaključivanje i implementacija ovog Sporazuma predviđena je i zaključcima Savjeta Evropske unije od 29. aprila 1997. godine, a na bazi individualnih zasluga Crne Gore.

Član 6

Crna Gora se obavezuje da će nastaviti da unaprjeđuje saradnju i dobrosusjedske odnose sa drugim zemljama u regionu, uključujući i odgovarajući nivo uzajamnih koncesija u pogledu kretanja osoba, roba, kapitala i usluga, kao i razvoj projekata od zajedničkog interesa, naročito onih koji se odnose na upravljanje granicama i borbu protiv organizovanog kriminala, korupciju, pranje novca, nelegalnu migraciju i nelegalnu trgovinu, naročito nelegalnu trgovinu ljudima, lakim naoružanjem i drogom. Ova obaveza predstavlja ključni faktor u razvoju odnosa i saradnje između ugovornih strana i time doprinosi regionalnoj stabilnosti.

Član 7

Ugovorne strane ponovo potvrđuju značaj koji pridaju borbi protiv terorizma i ispunjavanju međunarodnih obaveza u ovoj oblasti.

Član 8

Pridruživanje će se postepeno odvijati i biće u potpunosti ostvareno u toku tranzicionog perioda od najviše 5 godina.

Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će redovno, po pravilu godišnje, vršiti reviziju primjene ovog Sporazuma, usvajanja i sprovođenja pravnih, administrativnih, institucionalnih i ekonomskih reformi od strane Crne Gore. Revizija će se vršiti u skladu s preambulom i opštim principima ovog Sporazuma. Prioriteti utvrđeni Evropskim partnerstvom, a koji su relevantni za ovaj Sporazum, biće u potpunosti uzeti u obzir i usklađeni s mehanizmima ustanovljenim u toku Procesu stabilizacije i pridruživanja, naročito s izvještajem o napretku postignutom u Procesu stabilizacije i pridruživanja.

Na osnovu ove revizije, Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će davati preporuke i može donositi odluke. U slučaju da se revizijom identifikuju konkretni problemi, mogu se koristiti mehanizmi za rešavanje sporova uspostavljeni ovim Sporazumom.

Puno pridruživanje će se postepeno ostvarivati. Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će izvršiti temeljnu reviziju primjene Sporazuma najkasnije tri godine po stupanju na snagu Sporazuma,. Na osnovu ove revizije, Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će ocijeniti napredak postignut od strane Crne Gore i može donijeti odluke kojima se regulišu naredne faze pridruživanja.

Gore navedena revizija se neće odnositi na slobodno kretanje roba (Glava IV), za koje će poseban raspored biti utvrđen u odredbama ovog Sporazuma.

Član 9

Ovaj Sporazum i način njegove implementacije, su u potpunosti usklađeni s relevantnim odredbama Svjetske trgovinske organizacije, posebno s članom XXIV GATT-a iz 1994. godine, i s članom V GATS-a.

GLAVA II

POLITIČKI DIJALOG

Član 10

1. Politički dijalog između ugovornih strana nadalje će se razvijati u kontekstu ovog Sporazuma. Pratiće i konsolidovati uzajamno približavanje Evropske unije i Crne Gore i doprinositi uspostavljanju bliskih veza solidarnosti i novih oblika saradnje između ugovornih strana.
2. Politički dijalog ima za cilj da posebno promoviše:
 - punu integraciju Crne Gore u zajednicu demokratskih država i postepeno približavanje Evropskoj uniji;
 - sve veće približavanje stavova ugovornih strana o međunarodnim pitanjima, uključujući pitanja vezana za Zajedničku spoljnu i bezbjedonosnu politiku, kroz razmjenu informacija, a posebno o pitanjima koja bi mogla imati bitan uticaj na ugovorne strane;
 - regionalnu saradnju i razvoj dobrosusjedskih odnosa;
 - zajedničke poglede na bezbjednost i stabilnost u Evropi, uključujući saradnju u oblastima obuhvaćenim Zajedničkom spoljnom i bezbjedonosnom politikom Evropske unije;
3. Ugovorne strane smatraju da širenje naoružanja za masovno uništenje i sredstava njegove isporuke, kako za državne tako i za nedržavne aktere, predstavlja jednu od najozbiljnijih prijetnji međunarodnoj stabilnosti i bezbjednosti. Ugovorne strane su, stoga, saglasne da sarađuju i doprinose borbi protiv širenja naoružanja za masovno uništenje i sredstava njegove isporuke, kroz punu usklađenost i nacionalno ispunjavanje postojećih obaveza iz međunarodnih ugovora i sporazuma o razoružanju i neširenju naoružanja i ostalih relevantnih međunarodnih obaveza. Ugovorne strane su saglasne da ova odredba predstavlja bitan element ovog Sporazuma i da će biti dio političkog dijaloga koji će pratiti i konsolidovati ove elemente.

Ugovorne strane su takođe saglasne da sarađuju i doprinose borbi protiv širenja naoružanja za masovno uništenje i sredstava njegove isporuke:

- preduzimanjem odgovarajućih aktivnosti na potpisivanju, ratifikaciji ili pristupanju, kako je prikladno, i potpunoj implementaciji svih ostalih relevantnih međunarodnih instrumenata,
- uspostavljanjem efikasnog sistema nacionalne kontrole izvoza, kontrolišući izvoz i tranzit robe povezane s naoružanjem za masovno uništenje, uključujući i kontrolu krajnjeg korišćenja naoružanja za masovno uništenje u pogledu tehnologija dvostruke namjene, uz efikasne sankcije za kršenje kontrole izvoza.

Politički dijalog o ovom pitanju može se voditi na regionalnoj osnovi.

Član 11

1. Politički dijalog će se odvijati u okviru Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje, koji će imati opštu odgovornost za bilo koja pitanja koja bi ugovorne strane željele da mu iznesu.
2. Na zahtjev ugovornih strana, politički se dijalog može odvijati i na sledeći način:
 - kada je potrebno, na sastancima visokih zvaničnika koji zastupaju Crnu Goru, s jedne strane, i Predsjedništva Savjeta Evropske unije, Generalnog sekretara/Visokog predstavnika za Zajedničku spoljnu i bezbjedonosnu politiku i Komisije, s druge strane;
 - služeći se u najvećoj mogućoj mjeri svim diplomatskim vezama između ugovornih strana, uključujući i odgovarajuće kontakte u trećim zemljama i u okviru Ujedinjenih nacija, OEBS-a, Savjeta Evrope i drugih međunarodnih foruma;
 - svim drugim sredstvima koja bi dala koristan doprinos konsolidaciji, razvoju i intenziviranju tog dijaloga, uključujući i sredstva utvrđena Solunskom agendom.

Član 12

Politički dijalog na parlamentarnom nivou odvijaće se u okviru Parlamentarnog odbora za stabilizaciju i pridruživanje formiranog u skladu sa članom 125.

Član 13

Politički dijalog se može odvijati u multilateralnom okviru kao i regionalni dijalog uključujući ostale zemlje u regionu, koje su uključene u forum EU – zapadni Balkan.

GLAVA III

REGIONALNA SARADNJA

Član 14

Saglasno opredijeljenosti za međunarodni i regionalni mir i stabilnost i razvoj dobrosusjedskih odnosa, Crna Gora će aktivno promovisati regionalnu saradnju. Evropska zajednica će svojim programima tehničke pomoći pružati podršku projektima regionalnog ili prekograničnog značaja.

Kada Crna Gora bude namjeravala da učvrsti svoju saradnju s nekom od zemalja navedenih u članovima 15 do 17 u daljem tekstu, ona će o tome obavještavati Evropsku uniju i njene Države članice i konsultovati se s njima u skladu s odredbama Glave X - Institucionalne, opšte i završne odredbe.

Crna Gora će u potpunosti primijeniti postojeće bilateralne sporazume zaključene shodno Memorandumu o razumijevanju o liberalizaciji i olakšavanju trgovine potpisanom od strane Srbije i Crne Gore u Briselu 27. juna 2001. godine i Centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini, koji je potpisan u Bukureštu, 19. decembra 2006. godine.

Član 15

Saradnja sa drugim zemljama koje su potpisale Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju

Nakon potpisivanja ovog Sporazuma, Crna Gora će započeti pregovore sa zemljama koje su već potpisale Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju radi zaključivanja bilateralnih konvencija o regionalnoj saradnji u cilju povećanja opsega saradnje s tim zemljama.

Glavni elementi ovih konvencija biće:

- politički dijalog;
- uspostavljanje zona slobodne trgovine u skladu s odgovarajućim odredbama Svjetske trgovinske organizacije;
- uzajamne koncesije u pogledu kretanja radne snage, prava poslovnog nastanjivanja, pružanja usluga, tekućih plaćanja i kretanja kapitala, kao i u pogledu drugih politika koje se odnose na kretanje lica, na nivou ekvivalentnom ovom Sporazumu;
- odredbe o saradnji u drugim oblastima, bez obzira jesu li obuhvaćene ovim Sporazumom, naročito u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova.

Primjereno potrebi, ove konvencije će sadržavati odredbe o stvaranju potrebnih institucionalnih mehanizama.

Ove konvencije biće zaključene u roku od 2 godine nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma. Spremnost Crne Gore da sklopi takve konvencije će predstavljati uslov daljeg razvoja odnosa između Crne Gore i Evropske unije.

Crna Gora će započeti slične pregovore s ostalim zemljama u regionu čim ove zemlje potpišu Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju.

Član 16

Saradnja sa drugim zemljama koje su uključene u Proces stabilizacije i pridruživanja

Crna Gora će učestvovati u regionalnoj saradnji s drugim zemljama koje su obuhvaćene Procesom stabilizacije i pridruživanja u nekim ili svim oblastima saradnje obuhvaćenim ovim Sporazumom, naročito u onima od zajedničkog interesa. Takva saradnja treba uvijek da bude usklađena sa principima i ciljevima ovog Sporazuma.

Član 17

Saradnja sa drugima zemljama kandidatima za pristupanje EU koje nisu obuhvaćene PSP-om

1. Crna Gora bi trebala da jača saradnju i zaključi konvenciju o regionalnoj saradnji sa bilo kojom zemljom kandidatom za pristup Evropskoj uniji u bilo kojim oblastima saradnje obuhvaćenim ovim Sporazumom. Takvom konvencijom bi trebalo postepeno usklađivati bilateralne odnose između Crne Gore i te zemlje sa relevantnim nivoom odnosa između Evropske zajednice i njenih Država članica i te zemlje.
2. Crna Gora će započeti pregovore s Turskom, koja je osnovala carinsku uniju sa Evropskom zajednicom, u cilju zaključenja sporazuma, na osnovi obostrane

koristi, kojim će se formirati zona slobodne trgovine u skladu sa članom XXIV GATT-a, i kojim će se liberalizovati osnivanje privrednih društava i pružanje usluga između njih na nivou ekvivalentnom ovom Sporazumu u skladu s članom V GATS-a.

Ovi pregovori bi trebalo da otpočnu što je moguće prije, u cilju zaključenja gore navedenog Sporazuma prije završetka tranzicionog perioda navedenog u članu 18 (1).

GLAVA IV

SLOBODNO KRETANJE ROBA

Član 18

1. Zajednica i Crna Gora će postepeno uspostavljati područje bilateralne slobodne trgovine tokom perioda koji će trajati najviše 5 godina od stupanja na snagu ovog Sporazuma, u skladu s odredbama ovog Sporazuma i odredbama Opšteg sporazuma o carinama i trgovini iz 1994. godine i Svjetske trgovinske organizacije. One će pri tome imati u vidu posebne uslove propisane u daljem tekstu.
2. U klasifikaciji roba u trgovini između ugovornih strana primjenjivaće se Kombinovana nomenklatura roba.
3. U svrhu ovog Sporazuma, carine i dažbine koje imaju isti efekat kao carine podrazumijevaju sve vrste carina ili dažbina koje se uvode na uvoz ili izvoz roba, uključujući bilo koji oblik dodatnog poreza ili dodatne dažbine u vezi s takvim uvozom ili izvozom, izuzev:
 - dažbina ekvivalentnih unutrašnjem porezu, koji se uvodi u skladu sa odredbama stava 2 člana III GATT-a iz 1994. godine;
 - antidampinških i kompenzatornih mjera;
 - naknada ili dažbina srazmjernih troškovima pruženih usluga.
4. Za svaki proizvod, osnovna carina na koju će se primjenjivati uzastopna sniženja tarifa utvrđena ovim Sporazumom će biti:
 - a) Zajednička carinska tarifa Evropske zajednice koja se stvarno primjenjuje *erga omnes* na dan potpisivanja ovog Sporazuma¹;
 - b) Carinska tarifa koju primjenjuje Crna Gora²;
5. Ukoliko se, nakon potpisivanja ovog Sporazuma, primjenjuje bilo kakvo sniženje carinske tarife na osnovi *erga omnes*, naročito sniženja koja proizilaze iz:
 - a) pregovora o carinskim tarifama u okviru Svjetske trgovinske organizacije ili
 - b) u slučaju pristupa Crne Gore Svjetskoj trgovinskoj organizaciji ili

¹ Uredba Savjeta (EEC) br. 2658/87 ("Službeni list" L 256, 7.9.1987, str.1), uz godišnje izmjene i dopune

² „Službeni list Crne Gore“, br. 75/05

- c) naknadnih sniženja nakon pristupanja Crne Gore Svjetskoj trgovinskoj organizaciji,

Te snižene carine će zamijeniti osnovnu carinu iz stava 4 od datuma od kojeg se primjenjuju navedena sniženja.

6. Zajednica i Crna Gora obavještavaće jedna drugu o svojim osnovnim carinama i njihovim promjenama.

POGLAVLJE I

INDUSTRIJSKI PROIZVODI

Član 19 ***Definicija***

1. Odredbe ovoga Poglavlja primjenjivaće se na proizvode porijeklom iz Zajednice, ili Crne Gore navedene u Poglavljima 25 do 97 Kombinovane nomenklature, izuzev na proizvode navedene u Aneksu I § I, (ii) Sporazuma o poljoprivredi Svjetske trgovinske organizacije.
2. Trgovina proizvodima obuhvaćenim Ugovorom o osnivanju Evropske zajednice za atomsku energiju odvijaće se između ugovornih strana u skladu s odredbama tog Ugovora.

Član 20 ***Koncesije Zajednice na industrijske proizvode***

1. Stupanjem na snagu ovog Sporazuma ukidaju se carine na uvoz u Zajednicu i dažbine s jednakim efektom za industrijske proizvode porijeklom iz Crne Gore.
2. Stupanjem na snagu ovog Sporazuma ukidaju se kvantitativna ograničenja na uvoz u Zajednicu i mjere s jednakim efektom za industrijske proizvode porijeklom iz Crne Gore.

Član 21 ***Koncesije Crne Gore na industrijske proizvode***

1. Stupanjem na snagu ovog Sporazuma ukidaju se carine na uvoz robe u Crnu Goru porijeklom iz Zajednice, osim robe koja je navedena u Aneksu I.
2. Stupanjem na snagu ovog Sporazuma ukidaju se dažbine sa jednakim efektom kao carine na uvoz u Crnu Goru industrijskih proizvoda porijeklom iz Zajednice.
3. Carine na uvoz robe u Crnu Goru porijeklom iz Zajednice, koje su navedene u Aneksu I, postepeno će se snižavati i ukidati u skladu s vremenskim rasporedom datim u tom Aneksu.
4. Danom stupanja na snagu ovog Sporazuma ukinuće se kvantitativna ograničenja i mjere s jednakim efektom na uvoz robe u Crnu Goru porijeklom iz Zajednice.

Član 22
Carine i ograničenja izvoza

1. Stupanjem na snagu ovog Sporazuma, Zajednica i Crna Gora će ukinuti sve izvozne carine i dažbine s jednakim efektom na međusobnu trgovinu.
2. Stupanjem na snagu ovog Sporazuma, Zajednica i Crna Gora će međusobno ukinuti sva kvantitativna ograničenja na izvoz i mjere s jednakim efektom.

Član 23
Brže sniženje carina

Crna Gora izjavljuje spremnost da snizi svoje carine u trgovini sa Zajednicom prije roka predviđenog članom 21, ukoliko to dopusti njeno opšte privredno stanje i stanje predmetnog privrednog sektora.

Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će u tom pogledu analizirati stanje i davati odgovarajuće preporuke.

POGLAVLJE II

POLJOPRIVREDA I RIBARSTVO

Član 24
Definicija

Odredbe ovog Poglavlja primjenjivaće se na trgovinu poljoprivrednim i ribljim proizvodima porijeklom iz Zajednice ili Crne Gore.

Izraz "poljoprivredni i riblji proizvodi" odnosi se na proizvode navedene u Poglavljima 1 do 24 Kombinovane nomenklature, kao i na proizvode koji su navedeni u Aneksu I, § I,(ii) Sporazuma o poljoprivredi Svjetske trgovinske organizacije.

Navedeni izraz odnosi se i na ribu i riblje proizvode koji su obuhvaćeni Poglavljem 3, tarifnim brojevima 1604 i 1605 i tarifnim oznakama 0511 91, 2301 20, kao i ex 1902 20.

Član 25
Prerađeni poljoprivredni proizvodi

Protokolom 1 utvrđuju se aranžmani za trgovinu prerađenim poljoprivrednim proizvodima koji su u njemu navedeni.

Član 26
**Koncesije Zajednice na uvoz poljoprivrednih proizvoda
porijeklom iz Crne Gore**

1. Danom stupanja na snagu ovog Sporazuma Zajednica će ukinuti sva kvantitativna ograničenja i mjere s jednakim efektom na uvoz poljoprivrednih proizvoda porijeklom iz Crne Gore.
2. Danom stupanja na snagu ovog Sporazuma Zajednica će ukinuti carine i dažbine s jednakim efektom na uvoz poljoprivrednih proizvoda porijeklom iz Crne Gore, izuzev na proizvode obuhvaćene tarifnim brojevima 0102, 0201, 0202, 1701, 1702 i 2204 Kombinovane nomenklature.

Za proizvode obuhvaćene Poglavljima 7 i 8 Kombinovane nomenklature, za koje Zajednička carinska tarifa predviđa primjenu *ad valorem* carina i specifičnih carina, ukidanje se primjenjuje samo na *ad valorem* dio carine.

3. Danom stupanja na snagu ovog Sporazuma Zajednica će utvrditi carine koje se primjenjuju na uvoz u Zajednicu proizvoda od mlade junetine („baby beef“), definisanih u Aneksu III, porijeklom iz Crne Gore na nivou 20% *ad valorem* carine i 20% specifične carine utvrđene Zajedničkom carinskom tarifom Evropskih zajednica, u granicama godišnje carinske kvote od 800 tona iskazanih u neto težini trupova.

Član 27

Koncesije Crne Gore na poljoprivredne proizvode

1. Danom stupanja na snagu ovog Sporazuma Crna Gora će ukinuti sva kvantitativna ograničenja i mjere sa jednakim efektom na uvoz poljoprivrednih proizvoda porijeklom iz Zajednice.
2. Danom stupanja na snagu ovog Sporazuma, Crna Gora će:
 - (a) ukinuti sve carine koje se primjenjuju na uvoz određenih poljoprivrednih proizvoda porijeklom iz Zajednice koji su navedeni u Aneksu III(a);
 - (b) postepeno smanjivati carine koje se primjenjuju na uvoz određenih poljoprivrednih proizvoda porijeklom iz Zajednice koji su navedeni u Aneksu III(b), u skladu s vremenskim rasporedom definisanim za svaki proizvod u tom Aneksu;
 - (c) postepeno smanjivati carine na 50% carina koje se primjenjuju na uvoz određenih poljoprivrednih proizvoda porijeklom iz Zajednice, datih u Aneksu III(c), u skladu sa vremenskim rasporedom definisanim za svaki proizvod u tom Aneksu.

Član 28

Protokol o vinu i alkoholnim pićima

Protokolom 2 definišu se aranžmani koji se primjenjuju na vina i alkoholna pića koja su u njemu navedena.

Član 29

Koncesije Zajednice na ribu i riblje proizvode

1. Danom stupanja na snagu ovog Sporazuma Zajednica će ukinuti sva kvantitativna ograničenja i mjere s jednakim efektom na uvoz ribe i ribljih proizvoda porijeklom iz Crne Gore.
2. Stupanjem na snagu ovog Sporazuma Zajednica će ukinuti sve carine i mjere s jednakim efektom na uvoz ribe i ribljih proizvoda porijeklom iz Crne Gore, osim onih navedenih u Aneksu IV. Proizvodi navedeni u Aneksu IV podliježu odredbama koje su u njemu sadržane.

Član 30

Koncesije Crne Gore na ribu i riblje proizvode

1. Danom stupanja na snagu ovog Sporazuma Crna Gora će ukinuti sva kvantitativna ograničenja i mjere s jednakim efektom na uvoz ribe i ribljih proizvoda porijeklom iz Zajednice.
2. Stupanjem na snagu ovog Sporazuma Crna Gora će ukinuti sve carine i mjere s jednakim efektom na uvoz ribe i ribljih proizvoda porijeklom iz Zajednice, osim onih navedenih u Aneksu V. Proizvodi navedeni u Aneksu V podliježu odredbama koje su u njemu sadržane.

Član 31

Klauzula o reviziji

1. Imajući u vidu obim trgovine poljoprivrednim i ribljim proizvodima između ugovornih strana, naročitu osjetljivost tih proizvoda, pravila zajedničkih politika Zajednice, kao i crnogorske poljoprivredne politike i politike ribarstva, ulogu poljoprivrede i ribarstva u privredi Crne Gore i posljedice multilateralnih pregovora o trgovini u okviru Svjetske trgovinske organizacije, kao i eventualnog pristupa Crne Gore Svjetskoj trgovinskoj zajednici, Zajednica i Crna Gora će u okviru Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje, najkasnije 3 godine od stupanja na snagu ovog Sporazuma, za svaki proizvod i na uređenoj, odgovarajućoj recipročnoj osnovi, ispitati mogućnosti za odobravanje daljih uzajamnih koncesija radi postizanja veće liberalizacije trgovine poljoprivrednim i ribljim proizvodima.

Član 32

Bez obzira na ostale odredbe ovog Sporazuma, naročito član 41, a s obzirom na posebnu osjetljivost tržišta poljoprivrednih i ribljih proizvoda, ukoliko uvoz proizvoda porijeklom iz jedne od ugovornih strana koji podliježu koncesijama dodijeljenim shodno članovima 25-30, izazove ozbiljan poremećaj na tržištu ili u domaćim regulatornim mehanizmima druge ugovorne strane, obje strane će odmah započeti konsultacije radi pronalaženja odgovarajućeg rješenja. U očekivanju takvog rješenja, pogođena strana može preduzeti odgovarajuće mjere koje smatra neophodnim.

Član 33

Zaštita geografskih oznaka za poljoprivredne i riblje proizvode i prehrambene proizvode s izuzetkom vina i alkoholnih pića

1. Crna Gora će obezbijediti zaštitu geografskih oznaka registrovanih u Zajednici, u skladu sa Uredbom Savjeta (EC) br. 510/2006, od 20. marta 2006. godine, koja se povremeno mijenjala prema uslovima iz ovog člana. Geografske oznake Crne Gore će moći da se registruju u Zajednici pod uslovima definisanim Uredbom Savjeta (EC) br. 510/2006, od 20. marta 2006. godine i njenim naknadnim izmjenama.
2. Crna Gora će na svojoj teritoriji zabraniti svaku upotrebu naziva zaštićenih u Zajednici za uporedive proizvode koji nijesu usaglašeni sa specifikacijom geografskih oznaka. Ovo će važiti čak i u situacijama kad je pravo geografsko porijeklo naznačeno, kad se konkretna geografska oznaka koristi u prevodu, kad je ime praćeno izrazima, kao što su: „vrsta“, „tip“, „stil“, „imitacija“, „metod“ ili drugim sličnim izrazom.
3. Crna Gora će odbiti registraciju žiga čije korišćenje odgovara situacijama navedenim u stavu 2 ovog člana.
4. Žigovi čije korišćenje odgovara situacijama navedenim u stavu 2 ovog člana, a koji su u Crnoj Gori registrovani ili ustanovljeni upotrebom, više se neće koristiti nakon 1. januara 2009. godine. Međutim, ovo neće važiti za žigove registrovane u Crnoj Gori i žigove ustanovljene upotrebom, a čiji su vlasnici državljani trećih zemalja, pod uslovom da nijesu takve prirode da na bilo koji način zavaravaju javnost u pogledu kvaliteta, specifikacije i geografskog porijekla robe.
5. Svaka upotreba geografskih oznaka zaštićenih u skladu sa stavom 1 ovog člana, kao termina uobičajenih u svakodnevnom govoru kao uobičajeni naziv za takvu robu u Crnoj Gori, ističe najkasnije 1. januara 2009. godine.
6. Crna Gora će se pobrinuti da se izvozom robe s njene teritorije, nakon 1. januara 2009. godine, ne krše odredbe ovog člana.
7. Crna Gora će obezbijediti zaštitu iz stavova 1-6 ovog člana na sopstvenu inicijativu, kao i na zahtjev zainteresovane strane.

POGLAVLJE III

ZAJEDNIČKE ODREDBE

Član 34 ***Opseg***

Odredbe ovog Poglavlja primjenjivaće se na trgovinu svim proizvodima između ugovornih strana, osim u slučajevima kada je ovdje ili Protokolom 1 drugačije utvrđeno.

Član 35 ***Poboljšane koncesije***

Odredbe ove Glave neće ni na koji način uticati na primjenu, na jednostranoj osnovi, povoljnijih mjera bilo koje od ugovornih strana.

Član 36 ***Mirovanje***

1. Danom stupanja na snagu ovog Sporazuma u trgovinu između Zajednice i Crne Gore neće biti uvedene nove uvozne ili izvozne carine ni dažbine s jednakim efektom, niti će se povećavati one koje se već primjenjuju.
2. Danom stupanja na snagu ovog Sporazuma u trgovinu između Zajednice i Crne Gore neće biti uvedena nova kvantitativna ograničenja uvoza ili izvoza ni mjere s jednakim efektom, niti će se one koje već postoje učiniti restriktivnijima.
3. Ne dovodeći u pitanje koncesije predviđene članovima 26-30, odredbe stavova 1 i 2 ovog člana neće ni na koji način ograničiti sprovođenje poljoprivredne politike i politike ribarstva Crne Gore i Zajednice, kao ni preduzimanje bilo kakvih mjera u okviru tih politika, sve dok to ne utiče na uvozni režim iz Aneksa II-V i Protokola 2.

Član 37

Zabrana fiskalne diskriminacije

1. Zajednica i Crna Gora će se uzdržavati od uvođenja i ukinuće, ukoliko postoji, svaku unutrašnju mjeru ili praksu fiskalne prirode kojom se proizvodi jedne ugovorne strane, direktno ili indirektno, diskriminišu u odnosu na slične proizvode porijeklom s teritorije druge ugovorne strane.
2. Proizvodi koji se izvoze na teritoriju jedne od ugovornih strana ne mogu koristiti pogodnost povraćaja domaćeg indirektnog poreza u iznosu koji prelazi iznos indirektnog poreza kojem oni podliježu.

Član 38

Carine fiskalne prirode

Odredbe koje se odnose na ukidanje uvoznih carina primjenjivaće se i na carinske dažbine fiskalne prirode.

Član 39

Carinske unije, područja slobodne trgovine i prekogranični aranžmani

1. Ovim Sporazumom se ne isključuje očuvanje ili osnivanje carinskih unija, područja slobodne trgovine ili aranžmana o pograničnoj trgovini, osim ako se njima mijenjaju trgovinski aranžmani predviđeni ovim Sporazumom.
2. Tokom tranzicionih perioda određenih članom 21, ovaj Sporazum neće uticati na sprovođenje posebnih preferencijalnih aranžmana kojima se uređuje kretanje roba i koji su ili utvrđeni pograničnim Sporazumima prethodno sklopljenim između jedne ili više Država članica i Srbije i Crne Gore ili proističu iz bilateralnih Sporazuma navedenih u Glavi III, koje je Crna Gora zaključila radi unaprjeđenja regionalne trgovine.
3. U okviru Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje održavaće se konsultacije između ugovornih strana u vezi sa Sporazumima koji su opisani u stavovima 1 i 2 ovoga člana i, ukoliko to bude zatraženo, u vezi s drugim bitnim pitanjima koja se odnose na njihove trgovinske politike prema trećim zemljama. Naročito u slučaju pristupanja neke treće zemlje Zajednici, takve konsultacije će se održavati kako

bi se osiguralo da će se imati u vidu međusobni interesi Zajednice i Crne Gore navedeni u ovom Sporazumu.

Član 40 **Damping i subvencije**

1. Ni jedna od odredbi ovog Sporazuma neće spriječiti ni jednu od ugovornih strana da preduzmu aktivnosti na zaštiti trgovine u skladu sa stavom 2 ovog člana kao i u skladu sa članom 41.
2. Ako jedna od ugovornih strana ustanovi da se u trgovini s drugom stranom pojavio damping i/ili subvencionisanje podložno kompezatornim mjerama, ta strana može protiv takve prakse preduzeti odgovarajuće mjere, u skladu sa Sporazumom o sprovođenju člana VI Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT) 1994 ili Sporazumom o subvencijama i kompenzatornim mjerama Svjetske trgovinske organizacije, kao i domaćim zakonodavstvom koje se odnosi na tu oblast.

Član 41 **Zaštitna klauzula**

1. Odredbe člana XIX Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT) 1994 i Sporazum o zaštitnim mjerama Svjetske trgovinske organizacije se primjenjuju između ugovornih strana.
2. Bez obzira na stav 1 ovog člana, kad se neki proizvod jedne ugovorne strane uvozi na teritoriju druge strane u povećanim količinama i pod uslovima koji izazivaju ili bi mogli izazvati:
 - ozbiljnu štetu domaćoj industriji sličnih ili direktno konkurentnih proizvoda na teritoriji strane uvoznice ili
 - ozbiljne poremećaje u bilo kojem sektoru privrede ili teškoće koje bi mogle izazvati ozbiljno pogoršanje privrednog stanja u nekoj od regija strane uvoznice,

strana uvoznica može preduzeti odgovarajuće bilateralne zaštitne mjere pod uslovima i u skladu sa procedurama utvrđenim ovim članom.

3. Bilateralne zaštitne mjere usmjerene na uvoz iz druge ugovorne strane neće prelaziti ono što je nužno za otklanjanje problema, kao što je definisano stavom 2, koji su nastali kao rezultat primjene ovog Sporazuma. Usvojene zaštitne mjere bi trebalo da se sastoje od obustavljanja povećanja ili sniženja preferencijalnih marži predviđenih ovim Sporazumom za određeni proizvod do najviše granice koja odgovara osnovnoj carini koja se navodi u članu 18 stav 4(a) i (b) i stav 5 za isti proizvod. Takve mjere moraju sadržati jasne elemente koji postepeno vode njihovom ukidanju, najkasnije do kraja utvrđenog perioda i ne mogu se preduzimati u periodu dužem od 2 godine.

U krajnje vanrednim okolnostima, mjere se mogu produžiti za dodatni period od najviše 2 godine. Ni jedna bilateralna zaštitna mjera se ne smije primjenjivati na uvoz proizvoda na koji se prethodno primjenjivala ista mjera za period od najmanje 4 godine od isteka te mjere.

4. U slučajevima utvrđenim ovim članom, prije nego što se preduzmu njime predviđene mjere, ili u slučajevima na koje se primjenjuje stav 5 (b) ovog člana, Zajednica, s jedne strane, i Crna Gora, s druge strane, će, u zavisnosti od slučaja, što je moguće prije dostaviti Savjetu za stabilizaciju i pridruživanje sve relevantne informacije neophodne za temeljnu procjenu stanja, radi pronalaženja rješenja prihvatljivog za obje ugovorne strane.
5. Pri sprovođenju gorenavedenih stavova primjenjivaće se sljedeće odredbe:

- (a) Problemi koji nastaju usljed okolnosti navedenih u ovom članu uputiće se odmah na razmatranje Savjetu za stabilizaciju i pridruživanje, koji može donijeti bilo koju odluku potrebnu za otklanjanje tih problema.

Ukoliko Savjet za stabilizaciju i pridruživanje ili strana izvoznica nijesu donijeli odluku kojom se otklanjaju teškoće ili ukoliko nije pronađeno drugo zadovoljavajuće rješenje, u roku od 30 dana od dana upućivanja predmeta Savjetu za stabilizaciju i pridruživanje, strana uvoznica može usvojiti odgovarajuće mjere radi otklanjanja problema u skladu s ovim članom. Prilikom odabira zaštitnih mjera, prednost se mora dati onim mjerama koje najmanje ometaju sprovođenje aranžmana iz ovog Sporazuma. Zaštitne mjere koje se primjenjuju u skladu s članom XIX Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT) 1994 i Sporazumom o zaštitnim mjerama Svjetske trgovinske organizacije moraju očuvati preferencijalni nivo/maržu utvrđenu ovim Sporazumom.

- (b) Ukoliko vanredne i kritične okolnosti, koje zahtijevaju neposredno djelovanje, onemogućavaju prethodno obavještanje ili razmatranje, u zavisnosti od slučaja, ugovorna strana može, u situacijama koje su utvrđene ovim članom, odmah primijeniti privremene mjere neophodne za rješavanje situacije i o tome odmah obavijestiti drugu stranu.

Zaštitne mjere moraju se odmah prijaviti Savjetu za stabilizaciju i pridruživanje i biće predmet periodičnih konsultacija u okviru tog tijela, naročito u cilju utvrđivanja vremenskog rasporeda njihovog ukidanja, čim to okolnosti dozvole.

6. U slučaju da Zajednica, s jedne strane, i Crna Gora, s druge strane, podvrgnu uvoz proizvoda koji bi mogao izazvati probleme, na koje se odnosi ovaj član, upravnoj proceduri koja za svrhu ima brzo pribavljanje informacija o trendu trgovinskih tokova, o tome će obavijestiti drugu stranu.

Član 42 **Klauzula o nestašici**

1. Kad ispunjavanje odredbi sadržanih u ovoj Glavi izazove:
 - (a) kritičnu nestašicu ili opasnost od nestašice prehrambenih ili drugih proizvoda značajnih za ugovornu stranu izvoznicu ili
 - (b) reeksport u treću zemlju proizvoda na koji ugovorna strana izvoznica primjenjuje kvantitativna izvozna ograničenja, izvozne carine ili mjere ili dažbine s jednakim efektom, kao i kad navedene situacije izazovu ili bi mogle izazvati velike poteškoće za stranu izvoznicu,

ta strana može preduzeti odgovarajuće mjere pod uslovima i u skladu sa procedurama utvrđenim ovim članom.

2. Prilikom odabira mjera, prednost se mora dati onim mjerama koje najmanje ometaju sprovođenje aranžmana iz ovog Sporazuma. Te mjere se neće primjenjivati na način koji bi predstavljao sredstvo proizvoljne ili neopravdane diskriminacije u slučajevima gdje preovladavaju jednaki uslovi ili prikriveno ograničenje trgovine i biće ukinute kada okolnosti više ne budu opravdavale njihovo dalje postojanje.
3. Prije preduzimanja mjera predviđenih stavom 1 ovoga člana ili što je moguće prije u slučajevima na koje se odnosi stav 4 ovoga člana, Zajednica ili Crna Gora će dostaviti Savjetu za stabilizaciju i pridruživanje sve relevantne informacije u cilju pronalaženja rješenja koje je prihvatljivo za obje strane. U okviru Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje ugovorne strane se mogu dogovoriti o bilo kojim sredstvima potrebnim za okončanje teškoća. Ako se u roku od 30 dana od dana podnošenja predmeta Savjetu za stabilizaciju i pridruživanje ne postigne dogovor, ugovorna strana izvoznica može na izvoz dotičnog proizvoda primijeniti mjere iz ovog člana.
4. Kad vanredne i kritične okolnosti koje nalažu neposredno djelovanje onemogućavaju prethodno obavještanje ili razmatranje, u zavisnosti od slučaja, Zajednica ili Crna Gora može odmah primijeniti mjere predostrožnosti neophodne za rješavanje situacije i o tome odmah obavijestiti drugu stranu.
5. O svim mjerama primijenjenim u skladu s ovim članom mora se odmah obavijestiti Savjet za stabilizaciju i pridruživanje i one će biti predmet periodičnih konsultacija u tom tijelu, prvenstveno radi utvrđivanja vremenskog rasporeda njihovog ukidanja, čim to okolnosti dozvole.

Član 43

Državni monopoli

Kada je riječ o bilo kakvim državnim monopolima komercijalne prirode, Crna Gora će osigurati da, od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma, više ne postoji diskriminacija između državljana Država članica Evropske unije i državljana Crne Gore u pogledu uslova pod kojima se roba nabavlja i prodaje.

Član 44

Pravila o porijeklu

Osim ukoliko je drugačije određeno ovim Sporazumom, **Protokolom 3** se utvrđuju pravila o porijeklu za primjenu odredbi ovog Sporazuma.

Član 45

Dozvoljena ograničenja

Ovim Sporazumom se ne sprječavaju zabrane ili ograničenja uvoza, izvoza ili tranzita robe, opravdani iz razloga javnog morala, javne politike ili javne bezbjednosti; zaštite zdravlja i života ljudi, životinja ili biljaka; zaštite nacionalnog blaga umjetničke, istorijske ili arheološke vrijednosti, ili zaštite intelektualne, industrijske i komercijalne svojine, ili pravila koja se odnose na zlato i srebro. Međutim, takve zabrane ili ograničenja neće predstavljati sredstvo proizvoljne diskriminacije ili prikriveno ograničenje trgovine između ugovornih strana.

Član 46

Izostanak administrativne saradnje

1. Ugovorne strane se slažu da je administrativna saradnja bitna za primjenu i kontrolu preferencijalnog tretmana dodijeljenog u skladu s ovom Glavom i naglašavaju njihovo opredjeljenje da suzbijaju nepravilnosti i prevare u vezi s carinama i sličnim pitanjima.
2. Ukoliko ugovorna strana, na osnovu objektivnih informacija, otkrije izostanak administrativne saradnje i/ili nepravilnosti ili prevaru shodno ovoj Glavi, ta ugovorna strana može privremeno suspendovati odgovarajući preferencijalni tretman dotičnog/dotičnih proizvoda u skladu s ovim članom.
3. U smislu ovog člana, izostanak administrativne saradnje, će, između ostalog, značiti:
 - a) učestalo nepoštovanje obaveza u vezi s verifikacijom statusa porijekla dotičnog/dotičnih proizvoda;
 - b) učestalo odbijanje ili nedopušteno odlaganje u vezi s sprovođenjem i/ili obavještanjem o rezultatima verifikacije dokaza o porijeklu;
 - c) učestalo odbijanje ili neopravdano odlaganje u vezi s dobijanjem ovlaštenja za vođenje misija administrativne saradnje radi verifikacije autentičnosti dokumenata ili tačnosti informacija relevantnih za dodjelu dotičnog preferencijalnog tretmana.

U smislu ovog člana, otkrivanje nepravilnosti ili prevara je, između ostalog, moguće ukoliko postoji brz porast, bez zadovoljavajućeg objašnjenja, uvoza roba koji prelazi uobičajeni nivo proizvodnih i izvoznih kapaciteta druge ugovorne strane, a koji je povezan s objektivnim informisanjem o nepravilnostima i prevarama.

4. Primjena privremene suspenzije zavisi od sljedećih uslova:
 - a) Ugovorna strana koja je, na osnovu objektivnih informacija, otkrila izostanak administrativne saradnje i/ili nepravilnosti ili prevaru će, bez odlaganja, o tome obavijestiti Odbor za stabilizaciju i pridruživanje, zajedno s objektivnim informacijama, i započeti konsultacije u okviru Odbora za stabilizaciju i pridruživanje, na osnovu svih relevantnih informacija i objektivnih nalaza, u cilju pronalaženja rješenja prihvatljivog za obje strane.
 - b) Ukoliko su ugovorne strane započele konsultacije u okviru Odbora za stabilizaciju i pridruživanje na navedeni način i nijesu uspjele da se dogovore o prihvatljivom rješenju u roku od 3 mjeseca od obavještanja,

dotična ugovorna strana može privremeno suspendovati odgovarajući preferencijalni tretman tih proizvoda. Odbor za stabilizaciju i pridruživanje će bez odlaganja biti obaviješten o privremenoj suspenziji.

- c) Prema ovom članu, privremene suspenzije će biti ograničene na nivo neophodan za zaštitu finansijskih interesa dotične ugovorne strane. One neće trajati duže od šest mjeseci, nakon čega mogu biti obnovljene. Odmah nakon usvajanja privremenih suspenzija o tome će biti obaviješten Odbor za stabilizaciju i pridruživanje. One će biti predmet periodičnih konsultacija u okviru Odbora za stabilizaciju i pridruživanje, naročito u cilju njihovog ukidanja kad uslovi za njihovu primjenu prestanu da postoje.
5. Istovremeno s obavještavanjem Odbora za stabilizaciju i pridruživanje, shodno stavu 4(a) ovog člana, dotična ugovorna strana treba da u Službenom listu objavi obavještenje za uvoznike. U obavještenju za uvoznike treba da se ukaže na proizvode za koje je, na osnovu objektivnih informacija, otkriven izostanak administrativne saradnje i /ili nepravilnosti ili prevare.

Član 47

U slučaju grešaka nadležnih organa u pravilnom upravljanju preferencijalnim sistemom prilikom izvoza, a naročito prilikom primjene odredbi Protokola 3 postojećeg sporazuma kada takve greške stvaraju posljedice po uvozne carine, ugovorna strana koja se suočava s posljedicama tih grešaka može od Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje zahtijevati da ispita mogućnost donošenja svih odgovarajućih mjera za rješavanje te situacije.

Član 48

Primjena ovog Sporazuma neće uticati na primjenu odredbi prava Zajednice na Kanarska ostrva.

GLAVA V

KRETANJE RADNIKA, OSNIVANJE PRIVREDNIH DRUŠTAVA, PRUŽANJE USLUGA, KAPITAL

POGLAVLJE I

KRETANJE RADNIKA

Član 49

1. Shodno uslovima i modalitetima koji se primjenjuju u pojedinim Državama članicama:
 - u postupanju prema radnicima koji su državljani Crne Gore i koji su legalno zaposleni na teritoriji neke Države članice ne smije biti nikakve diskriminacije na osnovu državljanstva u pogledu radnih uslova, naknade za rad ili otpuštanja u odnosu na državljane te Države članice;

- supružnik i djeca radnika koji je legalno zaposlen na teritoriji neke Države članice, izuzev sezonskih radnika i radnika koji dolaze na osnovu bilateralnih Sporazuma u smislu člana 50, osim ukoliko takvim Sporazumima nije drugačije predviđeno, imaju pristup tržištu rada te Države članice tokom perioda zaposlenja koje je odobreno tom radniku.
2. Shodno uslovima i modalitetima koji se primjenjuju na njenoj teritoriji, Crna Gora će prema radnicima koji su državljani neke Države članice i koji su legalno zaposleni na njenoj teritoriji, kao i prema njihovim supružnicima i djeci koji u toj zemlji legalno borave, postupati u skladu sa stavom 1.

Član 50

1. Imajući u vidu situaciju na tržištu rada u Državama članicama, shodno uslovima utvrđenim njihovim zakonodavstvom i u skladu s pravilima koja su na snazi u tim Državama članicama u pogledu mobilnosti radnika:
 - postojeće pogodnosti u pristupu zapošljavanju koje Države članice pružaju radnicima iz Crne Gore na osnovu bilateralnih Sporazuma se moraju očuvati i, po mogućnosti, poboljšati;
 - ostale Države članice ispitaće mogućnost zaključivanja sličnih Sporazuma.
2. Nakon 3 godine, Savjet za stabilizaciju i pridruživanje razmotriće omogućavanje daljih poboljšanja, uključujući pogodnosti u pristupu stručnoj obuci, a u skladu s pravilima i postupcima koji su na snazi u Državama članicama i imajući u vidu situaciju na tržištu rada u Državama članicama i u Zajednici.

Član 51

1. Utvrdiće se pravila za koordinaciju sistema socijalne sigurnosti za radnike s državljanstvom Crne Gore koji su legalno zaposleni na teritoriji neke Države članice i za članove njihovih porodica koji na toj teritoriji legalno borave. U tom smislu, Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će odlukom, koja ne smije uticati ni na kakva prava ili obaveze koje proističu iz bilateralnih Sporazuma, ukoliko oni obezbjeđuju povoljniji tretman, osigurati sprovođenje sljedećih odredbi:
 - svi periodi osiguranja, zaposlenja ili boravka koje su ispunili takvi radnici u raznim Državama članicama uračunaće se zajedno u svrhu ostvarivanja prava na penzije i nadoknade u slučaju starosti, invaliditeta i smrti, kao i radi zdravstvene zaštite za takve radnike i članove njihovih porodica;
 - sve penzije ili nadoknade u slučaju starosti, smrti, povreda na radu ili profesionalnog oboljenja ili invaliditeta koji proističe iz istoga, izuzev nedoprinosnih naknada, slobodno će se prenositi u visini utvrđenoj zakonom države ili Država članica dužnika;
 - dotični radnici će primati porodični dodatak za članove svojih porodica na gorenavedeni način.
2. Prema radnicima koji su državljani neke Države članice i koji su legalno zaposleni na ~~njhojoj~~ njenoj teritoriji, kao i prema članovima njihovih porodica koji legalno borave na njenoj teritoriji, Crna Gora će postupati na način sličan načinu koji je naveden u drugoj i trećoj alineji stava 1.

POGLAVLJE II
OSNIVANJE PRIVREDNIH DRUŠTAVA

Član 52
Definicija

Za potrebe ovog Sporazuma:

- a) «**Privredno društvo Zajednice**», «**Privredno društvo Crne Gore**» će značiti privredno društvo osnovano u skladu s pravom neke Države članice ili Crne Gore čije se registrovano sjedište, centralna uprava ili glavno mjesto poslovanja nalazi na teritoriji Zajednice odnosno Crne Gore. Međutim, ukoliko privredno društvo koje je osnovano u skladu s pravom Države članice odnosno Crne Gore ima samo svoje registrovano sjedište na teritoriji Zajednice ili Crne Gore, to se privredno društvo smatra privrednim društvom Zajednice ili privrednim društvom Crne Gore, ukoliko je njegovo poslovanje stvarno i trajno povezano s privredom jedne od Država članica ili privredom Crne Gore ;
- b) «**Podružnica**» nekog privrednog društva će značiti privredno društvo koje je pod stvarnom kontrolom prvog privrednog društva;
- c) «**Filijala**» nekog privrednog društva će značiti mjesto obavljanja poslovne djelatnosti, koja nema status pravnog lica i koja u svom pojavnom obliku ima svojstvo trajnosti, kao što je ogranak matičnog privrednog društva, koji ima upravu i materijalno je opremljen za obavljanje poslova s trećim licima tako da ona, iako znaju da će, ukoliko to bude potrebno, biti u pravnoj vezi s tim matičnim privrednim društvom čija je centrala u inostranstvu, ne moraju poslovati direktno s tim matičnim privrednim društvom, već poslove mogu obavljati u mjestu poslovanja koje je njen ogranak;
- d) «**Osnivanje privrednih društava**» će značiti:
 - i. za državljane, pravo započinjanja privrednih djelatnosti kao samostalno zaposlene osobe i pravo osnivanja preduzeća, naročito osnivanja privrednih društava, koje stvarno kontrolišu. Samozapošljavanje i preduzetništvo državljana ne obuhvata traženje zaposlenja ili zapošljavanje na tržištu rada niti daje pravo na pristup tržištu rada druge strane. Odredbe ovog Poglavlja ne primjenjuju se na osobe koje nijesu isključivo samozaposlene;
 - ii. za privredna društva Zajednice, odnosno privredna društva Crne Gore, pravo započinjanja privrednih djelatnosti osnivanjem podružnica i filijala u Crnoj Gori odnosno Zajednici;
- e) «**Poslovanje**» će značiti obavljanje privrednih djelatnosti;
- f) «**Privredne djelatnosti**» će, u načelu, obuhvatati djelatnosti industrijske, komercijalne i profesionalne prirode, kao i zanatske djelatnosti;

- g) «**državljanin Zajednice**» odnosno «**državljanin Crne Gore**» će značiti fizičko lice koje je državljanin jedne od Država članica odnosno Crne Gore;
- h) Što se tiče međunarodnog pomorskog saobraćaja, uključujući i poslove kombinovanog transporta koji obuhvata pomorsku dionicu, državljani Država članica odnosno Crne Gore poslovno nastanjeni izvan Zajednice odnosno Crne Gore, kao i brodarske kompanije poslovno nastanjene izvan Zajednice odnosno Crne Gore, pod kontrolom državljanina neke Države članice odnosno Crne Gore, takođe će biti obuhvaćeni odredbama ovog Poglavlja i Poglavlja III, ukoliko su njihova plovila registrovana u toj Državi članici odnosno u Crnoj Gori, a u skladu s njihovim odgovarajućim zakonodavstvom;
- i) «**Finansijske usluge**» će značiti djelatnosti koje su opisane u Aneksu VI. Savjet za stabilizaciju i pridruživanje može proširiti ili preinačiti opseg tog Aneksa.

Član 53

1. Crna Gora će privrednim društvima i državljanima Zajednice olakšati započinjanje poslovanja na njenoj teritoriji. U tu svrhu, stupanjem na snagu ovog Sporazuma, ona će odobriti:
 - (i) u pogledu osnivanja privrednih društava Zajednice na teritoriji Crne Gore, tretman koji nije manje povoljan od tretmana koji daju sopstvenim privrednim društvima ili bilo kojem privrednom društvu iz treće zemlje, u zavisnosti od toga koji je bolji;
 - (ii) u pogledu poslovanja već osnovanih podružnica i filijala privrednih društava Zajednice na teritoriji Crne Gore, tretman koji nije manje povoljan od tretmana koji daje sopstvenim privrednim društvima i filijalama, ili bilo kojoj podružnici i filijali bilo kojeg privrednog društva iz bilo koje treće zemlje, u zavisnosti od toga koji je bolji;
2. Stupanjem na snagu ovog Sporazuma Zajednica i njene Države članice će odobriti:
 - (i) u pogledu osnivanja privrednih društava Crne Gore na teritoriji Zajednice, tretman koji nije manje povoljan od tretmana koji Države članice daju sopstvenim privrednim društvima ili bilo kojem privrednom društvu iz treće zemlje, u zavisnosti od toga koji je bolji;
 - (ii) u pogledu poslovanja podružnica i filijala privrednih društava Crne Gore na teritoriji Zajednice, tretman koji nije manje povoljan od tretmana koji Države članice daju sopstvenim privrednim društvima i filijalama, ili bilo kojoj podružnici i filijali bilo kojeg privrednog društva iz bilo koje treće zemlje, osnovanim na njihovoj teritoriji, zavisno od toga koji je bolji.
3. Ugovorne strane neće donijeti nikakve nove propise ili mjere kojima se uvodi diskriminacija privrednih društava druge ugovorne strane, u odnosu na sopstvena privredna društva, u pogledu osnivanja na njihovoj teritoriji ili u pogledu njihovog poslovanja nakon osnivanja.

4. Nakon 4 godine od stupanja na snagu ovog Sporazuma, Savjet za stabilizaciju i pridruživanje utvrdiće modalitete za proširenje prethodnih odredbi na poslovno nastanjivanje državljana Zajednice i državljana Crne Gore radi pokretanja privrednih djelatnosti kao samozaposlenih osoba.
5. Bez obzira na odredbe ovog člana:
 - (a) nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma, podružnice i filijale privrednih društava Zajednice imaće pravo da koriste i uzimaju u najam nekretnine u Crnoj Gori;
 - (b) nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma, podružnice i filijale privrednih društava Zajednice, takođe, će imati pravo sticanja i uživanja vlasničkih prava nad nekretninama kao i crnogorska privredna društva, a u pogledu javnih dobara/dobara od opšteg interesa ista prava koja uživaju crnogorska privredna društva kad su ta prava potrebna za vođenje privrednih djelatnosti radi kojih su osnovana.

Član 54

1. Shodno odredbama člana 56, izuzev finansijskih usluga koje su opisane u Aneksu VI, ugovorne strane mogu regulisati osnivanje i rad privrednih društava i državljana na njihovoj teritoriji ako se tim propisima privredna društva i državljanima druge ugovorne strane ne diskriminišu u poređenju s njenim sopstvenim privrednim društvima i državljanima.
2. U pogledu finansijskih usluga, bez obzira na bilo koje druge odredbe ovog Sporazuma, ni jedna ugovorna strana neće biti spriječena da radi predostrožnosti preuzima mjere, uključujući mjere za zaštitu investitora, deponenata, osiguranika ili osoba prema kojima neki davalac finansijskih usluga ima fiducijarnu obavezu ili mjere kojima se obezbjeđuje integritet i stabilnost finansijskog sistema. Takve mjere se ne smiju koristiti kao sredstvo izbjegavanja obaveza koje je ugovorna strana preuzela ovim Sporazumom.
3. Ništa se u ovom Sporazumu neće tumačiti na način da se od bilo koje ugovorne strane zahtijeva otkrivanje podataka u vezi s poslovima i računima pojedinih klijenata, kao ni bilo kojeg povjerljivog ili privatnog podatka koji posjeduju javni subjekti.

Član 55

1. Ne dovodeći u pitanje bilo koje odredbe Multilateralnog sporazuma o uspostavljanju Zajedničkog evropskog vazdušnog prostora (ECAA) sa drugačijim sadržajem, odredbe ovog Poglavlja se neće primjenjivati na usluge vazdušnog saobraćaja, saobraćaja unutrašnjim plovnim putevima, kao ni na kabotažu u pomorskom saobraćaju.
2. Savjet za stabilizaciju i pridruživanje može dati preporuke da se poboljša poslovno nastanjivanje i poslovi u oblastima obuhvaćenim stavom 1.

Član 56

1. Odredbe članova 53 i 54 ne sprječavaju bilo koju od ugovornih strana da primjenjuje posebna pravila koja se odnose na poslovno nastanjivanje i poslovanje na teritoriji filijala privrednih društava druge ugovorne strane koja nijesu osnovana na teritoriji prve ugovorne strane, koja su opravdana pravnim ili tehničkim razlikama između tih filijala i filijala društava osnovanih na njenoj teritoriji ili, radi predostrožnosti, u pogledu finansijskih usluga.
2. Razlika u tretmanu neće prelaziti granice onoga što je striktno neophodno zbog takvih pravnih ili tehničkih razlika ili, radi predostrožnosti, u pogledu finansijskih usluga.

Član 57

Kako bi se državljanima Zajednice i državljanima Crne Gore olakšalo da preuzmu i obavljaju profesionalne aktivnosti u Crnoj Gori odnosno Zajednici, Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će ispitati koji su uslovi neophodni radi uzajamnog priznavanja kvalifikacija. U tu svrhu može preduzeti sve neophodne mjere.

Član 58

1. Privredno društvo iz Zajednice ili privredno društvo iz Crne Gore osnovano na teritoriji Republike Crne Gore odnosno Zajednice imaće pravo da zapošljava, direktno ili preko neke od svojih podružnica ili filijala na teritoriji Republike Crne Gore odnosno Zajednice, u skladu sa zakonodavstvom koje je na snazi u zemlji osnivanja, radnike koji su državljani Država članica odnosno Crne Gore, pod uslovom da su oni ključno osoblje u smislu stava 2, kao i da ih zapošljavaju isključivo privredna društva, podružnice ili filijale. Boravišnom i radnom dozvolom tih radnika biće obuhvaćen samo period trajanja takvog radnog odnosa.
2. **Ključno osoblje** gore navedenih privrednih društava (u daljem tekstu: „organizacije“) su „osobe premještane unutar preduzeća“ u skladu sa tačkom (c) ovog stava u sljedećim kategorijama, pri čemu se podrazumijeva da je organizacija pravno lice i da su dotične osobe u njoj bile zaposlene ili su u njoj imale status partnera (s izuzetkom većinskih vlasnika) najmanje godinu dana neposredno prije ovakvog premještaja:

(a) Osobe koje u organizaciji imaju rukovodeći položaj, koje u prvom redu upravljaju poslovanjem privrednog društva i koje se uglavnom nalaze pod opštim nadzorom i rukovodstvom borda direktora ili akcionara društva, ili osobe koje obavljaju neku sličnu dužnost, uključujući:

- upravljanje osnivanjem odjeljenja ili pod-odsjeka privrednog društva;
- praćenje i kontrolu rada drugih zaposlenih koji obavljaju nadzorne, stručne ili upravne poslove;
- ovlašćenje da lično zapošljavaju i otpuštaju, odnosno daju preporuke vezane za zapošljavanje, otpuštanje ili druge kadrovske poslove;

(b) Osobe koje rade u organizaciji, koje posjeduju posebna znanja bitna za poslovanje društva, služenje opremom za istraživanja, primjenu tehnika ili upravljanje. Osim znanja usko vezanih za to društvo, ocjena takvih znanja može odražavati i visok stepen stručne osposobljenosti u odnosu na određenu vrstu

posla ili djelatnosti koja zahtijeva posebno stručno znanje, uključujući članstvo u akreditovanom strukovnom udruženju.

(c) Osobe premještene unutar društva su fizička lica zaposlena u organizaciji na teritoriji jedne ugovorne strane i koja su privremeno premještena u kontekstu poslovanja na teritoriji druge ugovorne strane; dotična organizacija mora imati svoje glavno mjesto poslovanja na teritoriji jedne ugovorne strane, a premještaj izvršen u podružnicu ili filijalu te organizacije koja stvarno obavlja slične poslove na teritoriji druge ugovorne strane.

3. Ulazak i privremeno prisustvo državljana Crne Gore odnosno Zajednice na teritoriji Zajednice odnosno Crne Gore biće dopušteno u slučaju da su ti predstavnici privrednih društava osobe koje u okviru društva imaju neki rukovodeći položaj u smislu stava 2(a), kao i u slučaju da su u određenoj Državi članici odnosno Crnoj Gori odgovorne za osnivanje podružnica ili filijala nekog crnogorskog preduzeća u Državi članici, za osnivanje podružnica ili filijala nekog preduzeća Zajednice u Republici Crnoj Gori, u slučaju kada:
 - ti predstavnici nijesu uključeni u obavljanje direktne prodaje ili u pružanje usluga i ne primaju naknadu od izvora lociranog na teritoriji osnivanja i
 - to privredno društvo ima svoje glavno mjesto poslovanja izvan Zajednice odnosno Crne Gore, kao i da u Državi članici odnosno Crnoj Gori nema drugog predstavnika, kancelariju, podružnicu ili filijalu.

POGLAVLJE III

PRUŽANJE USLUGA

Član 59

1. U skladu sa sljedećim odredbama, Zajednica i Crna Gora se obavezuju da će preduzeti neophodne korake kako bi postepeno omogućavale da usluge pružaju privredna društva Zajednice, privredna društva Crne Gore ili državljani Zajednice ili državljani Crne Gore, poslovno nastanjeni na teritoriji ugovorne strane kojoj ne pripada lice kojem su te usluge namijenjene.
2. Uporedo s procesom liberalizacije, koji je naveden u stavu 1, ugovorne strane će dopustiti privremeno kretanje fizičkih lica koja pružaju usluge ili su zaposlena od strane davaoca usluga kao ključno osoblje, kao što je definisano u članu 58, uključujući fizička lica koja su predstavnici privrednih društava ili državljanina Zajednice ili privrednog društva ili državljanina Crne Gore i koja traže privremeni ulazak radi ugovaranja pružanja usluga ili potpisivanja ugovora o pružanju usluga za tog davaoca usluga, tamo gdje ti predstavnici neće biti uključeni u vršenje direktne prodaje široj javnosti ili u pružanju samih usluga.
3. Nakon 4 godine, Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će preduzeti mjere neophodne za postepeno sprovođenje odredbi stava 1. Pri tome će se voditi računa o napretku koji su ugovorne strane postigle u usklađivanju svojih zakonodavstava.

Član 60

1. Ugovorne strane neće preduzimati mjere ili radnje koje bi uslove pod kojima usluge pružaju državljani ili privredna društva Zajednice i Crne Gore, osnovana na teritoriji druge ugovorne strane kojoj ne pripada lice kojem su te usluge namijenjene, bitno ograničile u odnosu na stanje zatečeno na dan koji prethodi danu stupanja na snagu ovog Sporazuma.
2. Ako jedna ugovorna strana smatra da mjere koje je druga strana uvela, nakon stupanja na snagu Sporazuma, dovode do stanja koje je u pogledu pružanja usluga bitno restriktivnije od stanja zatečenoga na dan stupanja na snagu Sporazuma, ona može od druge strane zahtijevati da započne konsultacije.

Član 61

U pružanju saobraćajnih usluga između Zajednice i Crne Gore primjenjivaće se sljedeće odredbe:

1. U vezi s kopnenim saobraćajem, **Protokolom 4** utvrđena su pravila koja su primjenjiva na odnos između ugovornih strana, posebno radi osiguranja neograničenog drumskog tranzitnog saobraćaja preko Crne Gore i Zajednice u cjelini, efikasne primjene principa nediskriminacije i postepene harmonizacije zakonodavstva Crne Gore sa zakonodavstvom Zajednice u oblasti saobraćaja.
2. U vezi s međunarodnim pomorskim saobraćajem, ugovorne strane se obavezuju na primjenu principa neograničenog pristupa međunarodnom pomorskom tržištu i saobraćaju na komercijalnoj osnovi, kao i da će poštovati međunarodne i evropske obaveze u oblasti standarda sigurnosti, bezbjednosti i životne sredine.

Ugovorne strane potvrđuju svoje opredjeljenje za slobodnu konkurenciju, kao osnovnu karakteristiku međunarodnog pomorskog saobraćaja.

3. U primjeni principa iz stava 2, ugovorne strane:
 - (a) neće uvoditi klauzule o podjeli tereta u buduće bilateralne sporazume s trećim zemljama;
 - (b) nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma, ukinuće sve jednostrane mjere, kao i administrativne, tehničke i druge prepreke koje bi mogle imati restriktivni ili diskriminatorni uticaj na slobodno pružanje usluga u međunarodnom pomorskom saobraćaju;
 - (c) Svaka od ugovornih strana će, između ostalog, postupati s brodovima kojima upravljaju državljani ili privredna društva druge ugovorne strane na način koji nije manje povoljan od načina na koji postupaju prema sopstvenim brodovima, a u odnosu na pristup lukama koje su otvorene za međunarodni saobraćaj, upotrebu infrastrukture i pomoćnih pomorskih usluga u lukama, kao i na naknade i dažbine, carinske pogodnosti, dodjeljivanje vezova i mogućnost utovara i istovara robe.
4. Kako bi se obezbijedili koordinisani razvoj i postepena liberalizacija saobraćaja između ugovornih strana, a u skladu s njihovim uzajamnim komercijalnim potrebama, uslovi uzajamnog pristupa tržištu u vazdušnom saobraćaju uređuju

se Multilateralnim sporazumom o uspostavljanju Zajedničkog evropskog vazdušnog prostora (ECAA) , o kojima će ugovorne strane pregovarati.

5. Prije zaključivanja sporazuma iz stava 4, ugovorne strane ne smiju preduzimati bilo kakve mjere ili radnje koje su restriktivnije ili predstavljaju veću diskriminaciju u odnosu na stanje zatečeno prije stupanja na snagu ovog Sporazuma.
6. Crna Gora će svoje zakonodavstvo, uključujući administrativne, tehničke i druge propise, prilagoditi zakonodavstvu Zajednice koje se u određenom trenutku primjenjuje u vazdušnom, pomorskom, unutrašnjem plovnom i kopnenom saobraćaju, i to u onoj mjeri u kojoj to služi liberalizaciji i obostranom pristupu tržištima obje ugovorne strane i olakšava kretanje putnika i roba.
7. Uporedo sa zajedničkim napretkom u ostvarivanju ciljeva datih u ovom Poglavlju Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će ispitivati načine stvaranja uslova koji su potrebni za unaprjeđivanje slobode pružanja usluga u vazdušnom i kopnenom saobraćaju, kao i u saobraćaju na unutrašnjim vodama.

POGLAVLJE IV

TEKUĆA PLAĆANJA I KRETANJE KAPITALA

Član 62

Ugovorne strane se obavezuju da će odobravati sva plaćanja i transfere na tekući račun platnog bilansa između Zajednice i Crne Gore, u slobodnoj konvertibilnoj valuti i u skladu s odredbama člana VIII Statuta Međunarodnog monetarnog fonda.

Član 63

1. U pogledu transakcija na kapitalnom i finansijskom računu platnog bilansa, od stupanja na snagu ovog Sporazuma, ugovorne strane će osigurati slobodno kretanje kapitala koji se odnosi na direktna ulaganja u privredna društva koja su osnovana u skladu s zakonima zemlje domaćina i ulaganja koja su obavljena u skladu s odredbama Poglavlja II., Glava V, kao i likvidaciju ili povraćaj tih ulaganja i bilo kakve dobiti koja iz njih proizilazi.
2. U pogledu transakcija na kapitalnom i finansijskom računu platnog bilansa, od stupanja na snagu ovoga Sporazuma, ugovorne strane će osigurati slobodno kretanje kapitala kod potraživanja koja se odnose na komercijalne transakcije ili pružanje usluga u kojima učestvuje lice koje ima prebivalište u jednoj od ugovornih strana, kao i na finansijske zajmove i kredite s rokom dospelosti dužim od jedne godine.
3. Stupanjem na snagu ovog Sporazuma Crna Gora će državljanima Država članica EU obezbijediti nacionalni tretman kada je riječ o sticanju nekretnina na njenoj teritoriji.

4. Zajednica i Crna Gora će stupanjem na snagu ovog Sporazuma, takođe, osigurati slobodno kretanje kapitala koje se odnosi na portfeljske investicije i finansijske zajmove i kredite s rokom dospijeca kraćim od godinu dana.

5. Ne dovodeći u pitanje stav 1, ugovorne strane neće uvoditi nikakva nova ograničenja na kretanje kapitala i tekuća plaćanja između lica s prebivalištem u Zajednici odnosno Crnoj Gori i neće dodatno ograničavati postojeće aranžmane.

6. Ne dovodeći u pitanje odredbe člana 62 i ovog člana, kada u izuzetnim okolnostima kretanje kapitala između Zajednice i Crne Gore uzrokuje ili prijeti da uzrokuje ozbiljne teškoće u funkcionisanju kursne politike ili monetarne politike u Zajednici ili Crnoj Gori, Zajednica odnosno Crna Gora može preduzeti zaštitne mjere u pogledu kretanja kapitala između Zajednice i Crne Gore za period ne duži od 6 mjeseci, ako su takve mjere neophodne.

7. Nijedna od gorenavedenih odredbi se neće upotrijebiti da bi se ograničila prava privrednih subjekata obje ugovorne strane da iskoriste bilo koji povoljniji tretman na osnovu bilo kojeg postojećeg bilateralnog ili multilateralnog Sporazuma koji uključuje ugovorne strane ovog Sporazuma.

8. Ugovorne strane će se međusobno konsultovati o olakšavanju kretanja kapitala između Zajednice i Crne Gore radi promovisanja ciljeva ovog Sporazuma.

Član 64

1. Tokom prve godine od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma, Zajednica i Crna Gora će preduzimati mjere koje omogućavaju stvaranje uslova neophodnih za dalju postepenu primjenu pravila Zajednice o slobodnom kretanju kapitala.
2. Po isteku druge godine od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma, Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će utvrditi modalitete za potpunu primjenu pravila Zajednice o kretanju kapitala u Crnoj Gori.

POGLAVLJE V

OPŠTE ODREDBE

Član 65

1. Odredbe ove Glave će se primjenjivati na osnovu ograničenja zasnovanih na javnoj politici i bezbjednosti ili javnom zdravlju.
2. Odredbe ove Glave se neće primjenjivati na aktivnosti koje su na teritoriji bilo koje od ugovornih strana povezane, makar i povremeno, s izvršavanjem službenih ovlašćenja.

Član 66

Za potrebe ove Glave, ništa iz ovog Sporazuma neće sprječavati ugovorne strane da primjenjuju svoje zakone i propise koji se odnose na ulazak i boravak, zapošljavanje, radne uslove, poslovno nastanjanje fizičkih lica i pružanje usluga, posebno u pogledu dodjeljivanja, obnavljanja ili odbijanja dozvole za boravak, pod uslovom da ih pri tome ne primjenjuju na način da poništavaju ili umanjuju koristi koje ima bilo koja od strana na

osnovu uslova iz određene odredbe ovog Sporazuma. Ova odredba neće uticati na primjenu člana 65.

Član 67

Odredbe ove Glave, takođe, se primjenjuju na privredna društva koja su pod nadzorom i isključivo u zajedničkom vlasništvu privrednih društava ili državljana Crne Gore i privrednih društava ili državljana Zajednice.

Član 68

1. Tretman Najpovlašćenije nacije, dodijeljen u skladu s odredbama ove Glave, neće se primjenjivati na poreske povlastice koje ugovorne strane pružaju ili će pružati u budućnosti na osnovu Sporazuma čija je svrha izbjegavanje dvostrukog oporezivanja ili drugih poreskih aranžmana.
2. Nijedna odredba ove Glave se neće tumačiti kao sprječavanje ugovornih strana da usvoje ili sprovedu bilo koju mjeru čiji je cilj sprječavanje izbjegavanja ili utaje poreza, u skladu sa poreskim odredbama Sporazuma o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja i drugih poreskih aranžmana ili domaćeg fiskalnog zakonodavstva.
3. Nijedna od odredbi ove Glave se neće tumačiti kao sprječavanje Država članica i Crne Gore da primjenjuju relevantne odredbe njihovog fiskalnog zakonodavstva i da razlikuju poreske obveznike koji nijesu u identičnoj situaciji, posebno u pogledu njihovog prebivališta.

Član 69

1. Ugovorne strane će nastojati, gdje god je to moguće, da izbjegnu uvođenje restriktivnih mjera, uključujući mjere koje se odnose na uvoz, a u vezi platnog bilansa. Ugovorna strana koja usvoji takve mjere će dostaviti drugoj strani, što je prije moguće, vremenski raspored njihovog ukidanja.
2. Kada se jedna ili više Država članica ili Crna Gora nalaze u ozbiljnim teškoćama vezanim za platnim bilans ili im takve teškoće neposredno prijete, Zajednica, Crna Gora, u zavisnosti od situacije, mogu u skladu s uslovima utvrđenim Sporazumom Svjetske trgovinske organizacije, usvojiti restriktivne mjere, uključujući mjere koje se odnose na uvoz, koje će biti ograničenog trajanja, a koje ne mogu prekoračiti ono što je strogo potrebno da bi se popravila situacija kada je riječ o platnom bilansu. Zajednica i Crna Gora će, u zavisnosti od situacije, o tome odmah obavijestiti drugu stranu.
3. Nijedna restriktivna mjera se neće primjenjivati na transfere koji se odnose na ulaganja, a posebno ne na povraćaj uložених ili ponovo uložених iznosa ili bilo kakvih prihoda koji iz njih proizilaze.

Član 70

Odredbe ove Glave će se postepeno prilagođavati, posebno u smislu zahtjeva koji proizilaze iz člana V Opšteg sporazuma o trgovini uslugama (GATS).

Član 71

Odredbe ovog Sporazuma ne dovode u pitanje primjenu od strane bilo koje ugovorne strane, bilo koje mjere neophodne radi sprječavanja izbjegavanja mjera koje se odnose na pristup trećih zemalja njenom tržištu na osnovu odredbi ovog Sporazuma.

GLAVA VI

USKLAĐIVANJE ZAKONODAVSTVA, SPROVOĐENJE ZAKONA I PRAVILA O KONKURENCIJI

Član 72

1. Ugovorne strane potvrđuju važnost usklađivanja postojećeg zakonodavstva u Crnoj Gori sa zakonodavstvom Zajednice, kao i njegovog efikasnog sprovođenja. Crna Gora će nastojati da osigura postepeno usklađivanje svojih postojećih zakona i budućeg zakonodavstva s pravnim propisima Zajednice (*acquis*). Crna Gora će osigurati adekvatnu implementaciju i sprovođenje postojećeg i budućeg zakonodavstva.
2. Usklađivanje će započeti danom potpisivanja Sporazuma i postepeno će se proširivati na sve elemente *Acquis*-a Zajednice iz ovog Sporazuma do kraja tranzicionog perioda utvrđenog članom 8 ovog Sporazuma.
3. Usklađivanje će, u ranoj fazi, biti fokusirano na osnovne elemente *acquis*-a koji se odnose na unutrašnje tržište, uključujući zakonodavstvo u oblasti finansija, pravosuđa, slobode i bezbjednosti, kao i na druge oblasti trgovine. U kasnijoj fazi, Crna Gora će se fokusirati na ostale djelove *acquis*-a.

Usklađivanje će se sprovoditi na osnovu programa o kojem će se dogovoriti Komisija evropskih zajednica i Crna Gora.

4. Crna Gora će u dogovoru s Komisijom evropskih zajednica definisati modalitete za praćenje sprovođenja usklađivanja zakonodavstva i radnji koje treba preduzimati u vezi s njegovim sprovođenjem.

Član 73

Konkurencija i druge ekonomske odredbe

1. S pravilnim funkcionisanjem Sporazuma u mjeri u kojoj može uticati na trgovinu između Zajednice i Crne Gore nespojivo je sljedeće:
 - i. svi sporazumi između privrednih društava, odluke udruženja privrednih društava i povezane prakse između istih čiji je cilj ili učinak sprječavanje, ograničavanje ili narušavanje konkurencije;
 - ii. zloupotreba dominantnog položaja jednog ili više privrednih društava na teritoriji Zajednice ili Crne Gore u cjelini ili u njihovim značajnim dijelovima;
 - iii. svaka državna pomoć koja narušava ili prijeti da naruši konkurenciju favorizovanjem određenih privrednih društava ili određenih proizvoda.

2. Svi postupci suprotni ovom članu će se ocjenjivati na osnovu kriterijuma koji proizlaze iz primjene pravila o konkurenciji koji se primjenjuju u Zajednici, posebno članova 81, 82, 86 i 87 Ugovora o osnivanju Evropske zajednice i instrumenata za tumačenje koje su usvojile institucije Zajednice.
3. Ugovorne strane će osigurati da operativno nezavisnom javnom tijelu budu povjerena ovlašćenja neophodna za punu primjenu stava 1 (i) i (ii) ovog člana, u vezi s privatnim i javnim privrednim društvima i privrednim društvima kojima su dodijeljena posebna prava.
4. Crna Gora će pojedinačno osnovati operativno nezavisno javno tijelo kojem će povjeriti ovlašćenja neophodna za punu primjenu stava 1 (iii) ovog člana u roku od 1 godine od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma. To će tijelo, između ostalog, biti ovlašćeno da odobrava programe državne pomoći i pojedinačne pomoći u skladu sa stavom 2 ovog člana, kao i da naređuje povraćaj državne pomoći koja je nezakonito dodijeljena.
5. Zajednica, s jedne strane, i Crna Gora, s druge strane, će osigurati transparentnost u oblasti državne pomoći, tako što će, između ostalog, drugoj ugovornoj strani dostavljati redovni godišnji izvještaj ili drugi sličan dokument, slijedeći metodologiju i prezentaciju pregleda Zajednice o državnoj pomoći. Na zahtjev jedne od ugovornih strana, druga će strana obezbijediti informacije o određenim pojedinačnim slučajevima javne pomoći.
6. Crna Gora će pripremiti sveobuhvatan popis programa pomoći koji su uspostavljeni prije osnivanja tijela iz stava 4 i takve će programe pomoći uskladiti s kriterijumima iz stava 2 ovog člana u periodu ne dužem od 4 godine od stupanja na snagu ovog Sporazuma.
7. (a) Radi primjene odredbi stava 1 (iii), ugovorne strane prihvataju da će se tokom prve(ih) 5 godina nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma, svaka javna pomoć koju dodjeljuje Crna Gora biti ocjenjivana imajući u vidu činjenicu da se Crna Gora smatraju područjima koja su identična područjima Zajednice koja su navedena u Članu 87(3) (a) Ugovora o osnivanju Evropske zajednice.

(b) Tokom perioda od 4 godine od stupanja na snagu ovog Sporazuma, Crna Gora će Komisiji evropskih zajednica dostavljati podatke o BDP-u po glavi stanovnika koji su usklađeni na nivou NUTS-a II. Tijelo iz stava 4 i Komisija evropskih zajednica će, zatim, zajedno ocijeniti podobnost regija Crne Gore i, na osnovu toga, maksimalni iznos pomoći za izradu mape regionalnih pomoći na osnovu odgovarajućih smjernica Zajednice.
8. Gdje je neophodno, **Protokolom 5** utvrđuju se pravila o državnoj pomoći u industriji čelika. Ovim Protokolom utvrđuju se pravila koja se primjenjuju u slučaju da se pomoć za prestrukturiranje dodjeljuje industriji čelika. Njime bi se naglasio poseban karakter takve pomoći, kao i činjenica da bi pomoć bila vremenski ograničena i povezana sa smanjenjem kapaciteta u okviru programa izvodljivosti.
9. Kada je riječ o proizvodima navedenim u Poglavlju II Glave IV:

- stav 1 (iii) se neće primjenjivati;

- sve prakse suprotne stavu 1 (i) će se ocjenjivati prema kriterijumima koje je utvrdila Zajednica na osnovu članova 36 i 37 Ugovora o osnivanju Evropske zajednice i posebnih instrumenata Zajednice koji su usvojeni na ovoj osnovi.

10. Ako jedna od ugovornih strana smatra da je neka određena praksa nespojiva s uslovima iz stava 1 ovog člana, ona može preduzeti odgovarajuće mjere nakon konsultacija u okviru Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje ili 30 radnih dana nakon što se obratila za konsultacije.

Nijedna odredba ovog člana nije u suprotnosti i neće na bilo koji način uticati na preduzimanje kompenzatornih mjera od strane Zajednice ili Crne Gore, u skladu sa odgovarajućim članovima GATT-a iz 1994. godine i Sporazuma o subvencijama i kompenzatornim mjerama STO-a, kao i s njihovim odgovarajućim domaćim zakonodavstvom.

Član 74 **Javna preduzeća**

Po isteku perioda od tri godine od stupanja na snagu ovog Sporazuma, Crna Gora će na javna preduzeća i na preduzeća kojima su dodijeljena posebna i ekskluzivna prava primjenjivati principe utvrđene u Ugovorom o osnivanju Evropske zajednice, s posebnim osvrtom na član 86.

Posebna prava javnih preduzeća tokom tranzicionog perioda neće uključivati mogućnost uvođenja kvantitativnih ograničenja ili mjera s jednakim efektom na uvoz iz Zajednice u Crnu Goru .

Član 75 **Intelektualna, industrijska i komercijalna svojina**

1. Prema odredbama ovog člana i Aneksa VII, ugovorne strane potvrđuju važnost koju pridaju obezbjeđivanju adekvatne i efikasne zaštite i sprovođenju prava intelektualne, industrijske i komercijalne svojine.
2. Stupanjem na snagu ovog Sporazuma, ugovorne strane će privrednim društvima i državljanima iz druge ugovorne strane, u pogledu poštovanja i zaštite intelektualne, industrijske i komercijalne svojine, odobriti tretman koji nije manje povoljan od tretmana koji dodjeljuju bilo kojoj trećoj zemlji na osnovu bilateralnih sporazuma.
3. Crna Gora će preduzeti neophodne mjere kako bi najkasnije pet godina od stupanja na snagu ovog Sporazuma, garantovala nivo zaštite intelektualne, industrijske i komercijalne svojine koji je sličan zaštiti koja postoji u Zajednici, uključujući efikasna sredstva za sprovođenje tih prava.
4. Crna Gora se obavezuje da će u gore navedenom roku pristupiti multilateralnim konvencijama o pravima intelektualne, industrijske i komercijalne svojine navedenim u Aneksu VII. Savjet za stabilizaciju i pridruživanje može odlučiti da obaveže Crnu Goru da pristupi određenim multilateralnim konvencijama u ovoj oblasti.

5. Ukoliko se u oblasti intelektualne, industrijske i komercijalne svojine pojave problemi koji utiču na trgovinske uslove, o tome se mora hitno obavijestiti Savjet za stabilizaciju i pridruživanje, na zahtjev bilo koje odugovornih strana, radi postizanja obostrano zadovoljavajućih rješenja.

Član 76 **Javne nabavke**

1. Zajednica i Crna Gora smatraju da je poželjan cilj da se počne sa dodjeljivanjem javnih ugovora na temelju nediskriminacije i reciprociteta, posebno u skladu s pravilima Svjetske trgovinske organizacije.
2. Od stupanja na snagu ovog Sporazuma, crnogorskim preduzećima, bez obzira da li su osnovana u Zajednici ili nisu, će biti omogućen pristup procedurama dodjele ugovora u Zajednici prema pravilima o nabavkama Zajednice, pod uslovima ne manje povoljnim od uslova koji se primjenjuju na preduzeća Zajednice.

Navedene odredbe će se, takođe, primjenjivati na ugovore iz oblasti komunalnih usluga, nakon što Vlada Crne Gore usvoji zakonodavstvo kojim se u tu oblast uvode pravila Zajednice. Zajednica će periodično provjeravati da li je Crna Gora stvarno donijela takvo zakonodavstvo.

3. Od stupanja na snagu ovog Sporazuma privrednim društvima Zajednice, koja su osnovana u Crnoj Gori prema odredbama Poglavlja II, Glava V, omogućiće se pristup procedurama dodjeljivanja ugovora u Crnoj Gori pod uslovima ne manje povoljnim od uslova koji se primjenjuju na crnogorska privredna društva.
4. Od stupanja na snagu ovog Sporazuma privrednim društvima Zajednice, koja nijesu osnovana u Crnoj Gori, omogućiće se pristup procedurama dodjeljivanja ugovora u Crnoj Gori pod uslovima ne manje povoljnim od uslova koji se primjenjuju na crnogorska privredna društva.
5. Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će periodično ispitivati mogućnost da Crna Gora za sva privredna društva Zajednice uvede pristup procedurama dodjeljivanja ugovora. Crna Gora će godišnje izvještavati Savjet za stabilizaciju i pridruživanje o mjerama koje je preduzela kako bi se povećala transparentnost i obezbijedila efikasna sudska revizija odluka donesenih u oblasti javnih nabavki.
6. Kada je riječ o osnivanju privrednih društava, poslovanju, pružanju usluga između Zajednice i Crne Gore, kao i o zapošljavanju i kretanju radne snage, povezanim s izvršavanjem javnih ugovora, primjenjuju se odredbe članova 49-64.

Član 77 **Standardizacija, metrologija, akreditacija i ocjena usaglašenosti**

1. Crna Gora će preduzeti neophodne mjere kako bi postepeno postigla usaglašenost s tehničkim propisima Zajednice i evropskom standardizacijom, metrologijom, akreditacijom i procedurama za ocjenu usaglašenosti.
2. U tom smislu, ugovorne strane će težiti da:

- promovišu upotrebu tehničkih propisa Zajednice, evropskih standarda i procedura za ocjenu usaglašenosti;
- obezbjeđuju pomoć u jačanju razvoja infrastrukture kvaliteta: standardizacije, metrologije, akreditacije i ocjene usaglašenosti;
- promovišu učešće nadležnih tijela Crne Gore u radu organizacija koje se bave standardizacijom, ocjenjivanjem usaglašenosti, metrologijom i sličnim oblastima (npr. CEN, CENELEC, ETSI, EA, WELMEC, EUROMET, itd.);
- gdje je neophodno, zaključuju Sporazum o ocjeni usaglašenosti i prihvatanju industrijskih proizvoda kada zakonski okvir i procedure u Crnoj Gori budu dovoljno usaglašeni s procedurama Zajednice i kada bude dostupna odgovarajuća ekspertiza.

Član 78 **Zaštita potrošača**

Ugovorne strane će sarađivati kako bi uskladile standarde zaštite potrošača u Crnoj Gori sa standardima Zajednice. Efikasna zaštita potrošača je neophodna kako bi se osiguralo pravilno funkcionisanje tržišne privrede i ova će zaštita zavisiti od razvoja administrativne infrastrukture, kako bi se obezbijedio nadzor tržišta i sprovođenje zakona u ovoj oblasti.

U tom smislu, i imajući u vidu zajedničke interese, ugovorne strane će podsticati i obezbijediti:

- politiku aktivne zaštite potrošača, u skladu s pravom Zajednice, uključujući veću informisanost i razvoj nezavisnih organizacija;
- usklađivanje zakonodavstva o zaštiti potrošača u Crnoj Gori s istim zakonodavstvom koje je na snazi u Zajednici;
- efikasnu pravnu zaštitu potrošača kako bi se poboljšao kvalitet potrošačke robe i održali odgovarajući sigurnosni standardi;
- praćenje pravila od strane nadležnih organa i obezbjeđenje pristupa sudstvu u slučaju sporova;
- razmjenu informacija o opasnim proizvodima.

Član 79 **Radni uslovi i jednake mogućnosti**

Crna Gora će postepeno usklađivati svoje zakonodavstvo u oblasti uslova rada sa zakonodavstvom Zajednice, posebno kada je riječ o zdravstvenoj zaštiti, zaštiti na radu i jednakim mogućnostima.

GLAVA VII

PRAVDA, SLOBODA I BEZBJEDNOST

Član 80

Jačanje institucija i vladavina prava

U saradnji u oblasti pravde, slobode i bezbjednosti, ugovorne strane će pridavati poseban značaj konsolidaciji vladavine prava, jačanju institucija na svim nivoima u oblasti administracije uopšte i sprovođenju zakona i sudskoj upravi. Saradnja će prvenstveno imati za cilj jačanje nezavisnosti sudstva i unaprjeđenje njegove efikasnosti, poboljšanje rada policije i drugih organa koji se bave sprovođenjem zakona, obezbjeđivanje adekvatne obuke i borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala.

Član 81

Zaštita ličnih podataka

Stupanjem na snagu ovog Sprazuma Crna Gora će uskladiti svoje zakonodavstvo u oblasti zaštite ličnih podataka s pravom Zajednice, i s drugim evropskim i međunarodnim zakonodavstvom o privatnosti. Crna Gora će osnovati nezavisna nadzorna tijela s finansijskim i ljudskim resursima dovoljnim za sprovođenje efikasne kontrole i garantovanje sprovođenja zakona u oblasti zaštite ličnih podataka. Ugovorne strane će sarađivati kako bi se ovaj cilj ostvario.

Član 82

Vize, upravljanje granicom, azil i migracija

Ugovorne strane će sarađivati u oblasti viza, granične kontrole, azila i migracija i utvrdiće okvir za tu saradnju u ovim oblastima, uključujući saradnju na regionalnom nivou, imajući u vidu i koristeći u potpunosti ostale postojeće inicijative u ovoj oblasti gdje je to moguće.

Saradnja na gorenavedenim pitanjima zasnivaće se na međusobnim konsultacijama i bliskoj koordinaciji između ugovornih strana i trebala bi da uključi tehničku i administrativnu pomoć u:

- razmjeni informacija o zakonodavstvu i praksi;
- pripremi zakonodavstva;
- povećanju efikasnosti institucija;
- obuci kadrova;
- zaštiti putnih isprava i otkrivanju lažnih isprava;
- upravljanju granicom;

Saradnja će posebno biti fokusirana na:

- u oblasti azila – na primjenu domaćeg zakonodavstva kako bi se ispunili standardi Ženevske konvencije iz 1951. godine i Njujorškog protokola iz 1967. godine i osiguralo poštovanje principa zabrane protjerivanja, kao i drugih prava tražilaca azila i izbjeglica;
- u oblasti legalnih migracija - na pravila ulaska, kao i na prava i status osoba kojima je odobren ulazak. U vezi s migracijom, ugovorne strane se slažu da osiguraju korektan tretman državljanima drugih zemalja koji imaju legalno

prebivalište na njihovoj teritoriji i da promovišu politiku integracije radi osiguravanja prava i obaveza koji su uporedivi s pravima i obavezama koje imaju njihovi državljani.

Član 83

Sprječavanje i kontrola ilegalne imigracije; readmisija

Ugovorne strane će sarađivati radi sprječavanja i kontrole ilegalnih imigracija. U tom smislu, Crna Gora i Države članice Evropske unije se slažu da će ponovo prihvatiti sve svoje državljane koji se ilegalno nalaze na teritoriji Crne Gore ili na teritoriji neke od Država članica Evropske zajednice. Ugovorne strane su, takođe, saglasne da zaključe i u potpunosti primijene Sporazum o readmisiji, uključujući obavezu readmisije državljana drugih zemalja i lica bez državljanstva.

Države članice i Crna Gora će svojim državljanima obezbijediti odgovarajuće lične isprave i u tu svrhu im pružiti neophodne administrativne olakšice.

U cilju readmisije državljana, državljana trećih zemalja i lica bez državljanstva utvrđene su posebne procedure Sporazumom između Evropske zajednice i Crne Gore o readmisiji lica bez dozvole za boravak.

Crna Gora je saglasna da zaključi sporazume o readmisiji sa zemljama uključenim u Proces stabilizacije i pridruživanja i obavezuje se da će preduzeti sve neophodne mjere kako bi osigurala fleksibilnu i brzu implementaciju svih sporazuma o readmisiji navedenih u ovom članu.

Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će utvrditi koji bi se dodatni zajednički naponi mogli učiniti da bi se spriječila i kontrolisala ilegalna imigracija, uključujući trafiking odnosno trgovinu ljudima i mreže ilegalne migracije.

Član 84

Pranje novca i finansiranje terorizma

1. Ugovorne strane će sarađivati da bi spriječile upotrebu svojih finansijskih sistema za pranje prihoda stečenih iz kriminalnih aktivnosti uopšte, a naročito iz kriminalnih aktivnosti u vezi s dogom, kao i da bi se spriječilo finansiranje terorizma.
2. Saradnja u ovoj oblasti može uključivati administrativnu i tehničku pomoć da bi se unaprijedilo sprovođenje propisa i omogućilo efikasno funkcionisanje odgovarajućih standarda i mehanizama za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma istovjetnih onima koje je usvojila Zajednica i međunarodni forumi u ovoj oblasti, naročito Radna grupa za finansijsku akciju (FATF).

Član 85

Saradnja u vezi sa nelegalnim drogama

1. Ugovorne strane će, u granicama svojih ovlašćenja i nadležnosti, sarađivati da bi osigurale uravnotežen i integrisan pristup pitanjima u vezi s drogom. Politike i akcije u vezi s drogom će biti usmjerene ka jačanju struktura za borbu protiv nelegalnih droga, smanjivanju ponude, nelegalne trgovine i potražnje za nelegalnim drogama,

prevazilaženju zdravstvenih i socijalnih posljedica, kao i ka efikasnijoj kontroli sirovina za proizvodnju droga (prekursora).

2. Ugovorne strane će se dogovoriti o neophodnim metodama saradnje radi postizanje ovih ciljeva. Aktivnosti će se temeljiti na zajednički dogovorenim principima u skladu sa Strategijom EU za droge.

Član 86

Sprječavanje i suzbijanje organizovanog kriminala i drugih nelegalnih aktivnosti

Ugovorne strane će sarađivati na pitanju suzbijanja i sprječavanja krivičnih i nelegalnih aktivnosti, organizovanih ili drugih, kao što su:

- krijumčarenje i trgovina ljudima;
- nelegalne privredne aktivnosti, a naročito falsifikovanje gotovinskih i negotovinskih sredstava plaćanja, nelegalne transakcije proizvodima, kao što je industrijski otpad, radioaktivni materijal i transakcije u koje su uključeni nelegalni, falsifikovani ili piratski proizvodi;
- korupcija, kako u privatnom tako i u javnom sektoru, naročito povezana s netransparentnom administrativnom praksom;
- fiskalna prevara;
- krađa identiteta;
- nelegalna trgovina drogom i psihotropnim supstancama;
- krijumčarenje;
- nelegalna trgovina oružjem;
- falsifikovanje dokumenata;
- krijumčarenje i nelegalna trgovina robom, uključujući automobile;
- sajber kriminal.

Kada je riječ o falsifikovanju valute, Crna Gora će tijesno sarađivati s Evropskom zajednicom u borbi protiv krivotvorenja novčanica i kovanica, i suzbijati i kažnjavati svako krivotvorenje novčanica i kovanica koje se može pojaviti na njenoj teritoriji. Na nivou prevencije, Crna Gora će imati za cilj implementaciju mjera ekvivalentnih mjerama definisanim relevantnim zakonodavstvom Zajednice, kao i da se pridržava svih međunarodnih konvencija iz ove pravne oblasti. Crna Gora može dobiti podršku Zajednice u dijelu razmjene, pružanja pomoći i obuke u oblasti zaštite od krivotvorenja valute.

Promovisaće se regionalna saradnja i usklađivanje s priznatim međunarodnim standardima u borbi protiv organizovanog kriminala.

Član 87

Borba protiv terorizma

Ugovorne strane se slažu da, u skladu s međunarodnim konvencijama čije su potpisnice, kao i u skladu sa svojim zakonima i propisima, sarađuju u cilju sprječavanja i suzbijanja terorističkih akata i njihovog finansiranja:

- u okviru pune implementacije Rezolucije Savjeta bezbjednosti 1373 (2001) i drugih relevantnih rezolucija UN, međunarodnih konvencija i instrumenata;

- razmjenom informacija o terorističkim grupama i njihovim mrežama za podršku, u skladu sa međunarodnim i domaćim pravom;
- razmjenom iskustava o sredstavima i metodama borbe protiv terorizma, tehničkim oblastima i obuci, kao i razmjenom iskustava u sprječavanju terorizma.

GLAVA VIII

POLITIKE SARADNJE

Član 88

1. Zajednica i Crna Gora će uspostaviti tijesnu saradnju u cilju doprinosa razvoju i rastu potencijala Crne Gore. Takva saradnja će ojačati postojeće privredne veze na najširim mogućim temeljima i u korist obje strane.
2. Politike i druge mjere će biti koncipirane tako da omoguće održivi privredni i društveni razvoj Crne Gore. Ove politike bi trebalo da osiguraju da se i pitanja životne sredine od samoga početka u potpunosti uključe i povežu sa zahtjevima za skladan društveni razvoj.
3. Politike saradnje će biti integrisane u regionalni okvir saradnje. Posebna pažnja će se posvetiti mjerama koje mogu podstaći saradnju između Crne Gore i njenih susjednih zemalja, uključujući Države članice, čime će se doprinijeti regionalnoj stabilnosti. Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će odrediti prioritete među politikama saradnje, opisanim u daljem tekstu i unutar njih u skladu s Evropskim partnerstvom.

Član 89

Ekonomska i trgovinska politika

Zajednica i Crna Gora će olakšati proces ekonomskih reformi kroz saradnju kojom će poboljšati razumijevanje osnovnih principa njihovih privreda, kao i kroz formulisanje i primjenu ekonomske politike u tržišnim privredama.

U tom cilju, Zajednica i Crna Gora će sarađivati u:

- razmjeni informacija o makroekonomskim dostignućima i perspektivama, kao i o razvojnim strategijama;
- zajedničkoj analizi ekonomskih pitanja od uzajamnog interesa, uključujući oblikovanje ekonomske politike i instrumenata za njeno sprovođenje;
- promovisanju šire saradnje u cilju bržeg priliva znanja i iskustva (*know-how*) i pristupa novim tehnologijama.

Crna Gora će težiti uspostavljanju funkcionalne tržišne privrede i postepenom usklađivanju svojih politika s politikama Evropske ekonomske i monetarne unije usmjerenim na stabilnost. Na zahtjev crnogorskih organa uprave, Zajednica može pružiti pomoć u cilju podržavanja napora koje Crna Gora u ovom smislu ulaže.

Saradnjom će se težiti jačanju vladavine prava u oblasti poslovanja kroz stabilan i nediskriminatorni trgovinsko-pravni okvir.

Saradnja u ovoj oblasti će takođe uključivati razmjenu informacija o principima i funkcionisanju Evropske ekonomske i monetarne unije.

Član 90 **Saradnja u oblasti statistike**

Saradnja između ugovornih strana će prvenstveno biti fokusirana na prioritete oblasti povezane sa *acquis*-em Zajednice u oblasti statistike, uključujući oblasti ekonomije, trgovine, kao i monetarne i fiskalne politike. Saradnja će biti usmjerena na razvoj efikasnog i održivog statističkog sistema, kojim će se pružati pouzdani, objektivni i tačni podaci potrebni za planiranje i praćenje procesa tranzicije i reformi u Crnoj Gori. Ona će, takođe, pomoći Zavodu za statistiku Crne Gore da bolje odgovori potrebama svojih korisnika (kako državnoj upravi tako i privatnom sektoru). Statistički sistem bi trebao da slijedi osnovne statističke principe koje su donijele UN, Evropski kodeks statističke prakse i odredbe evropskog statističkog prava, kao i da se razvija prema *acquis*-u Zajednice. Ugovorne strane će naročito sarađivati u pogledu obezbjeđivanja povjerljivosti ličnih podataka, postepenog poboljšavanja prikupljanja podataka i njihovog prenosa u Evropski statistički sistem, kao i razmjene informacija o metodama, prenosu *know-how*-a i obuci.

Član 91 **Bankarstvo, osiguranje i druge finansijske usluge**

Saradnja između Crne Gore i Zajednice će se fokusirati na prioritete oblasti povezane sa *acquis*-em Zajednice u oblastima bankarstva, osiguranja i finansijskih usluga. Ugovorne strane će sarađivati u cilju uspostavljanja i razvijanja odgovarajućeg okvira za podsticanje sektora bankarstva, osiguranja i finansijskih usluga u Crnoj Gori baziranog na korektnoj konkurentskoj praksi i koji će obezbijediti neophodan manevarski prostor.

Član 92 **Saradnja u oblasti interne kontrole i eksterne revizije**

Saradnja između ugovornih strana će se fokusirati na prioritete oblasti povezane sa *acquis*-em Zajednice u oblastima javne interne finansijske kontrole (PIFC) i eksterne revizije. Ugovorne strane će naročito sarađivati - kroz pripremu i usvajanje odgovarajućih propisa - u cilju razvoja transparentne, efikasne i ekonomične javne interne finansijske kontrole (uključujući finansijski menadžment i kontrolu, kao i funkcionalno nezavisnu internu reviziju) i nezavisnih sistema eksterne revizije u Crnoj Gori, u skladu s međunarodno prihvaćenim standardima i metodologijama, kao i najboljom praksom EU. Saradnja će se, takođe, fokusirati na izgradnju kapaciteta Vrhovne revizorske institucije u Crnoj Gori. U cilju ispunjavanja obaveza koordinacije i harmonizacije koje proizilaze iz gorenavedenih zahtjeva, saradnja će se, naročito, fokusirati na osnivanje i jačanje centralnih jedinica za harmonizaciju finansijskog menadžmenta i kontrole, kao i interne revizije.

Član 93 **Promocija i zaštita investicija**

Saradnja između ugovornih strana, u okviru njihovih nadležnosti, u oblasti promocije i zaštite investicija imaće za cilj stvaranje povoljnog ambijenta za privatne investicije, kako domaće, tako i strane, što je bitno za ekonomsku i industrijsku revitalizaciju Crne Gore.

Posebni ciljevi saradnje će biti da Crna Gora unaprijedi pravni okvir koji pogoduje investicijama i štiti ih.

Član 94 **Industrijska saradnja**

Cilj saradnje će biti promovisanje modernizacije i prestrukturiranja industrije i pojedinih sektora u Crnoj Gori. Ona će, takođe, obuhvatati uspostavljanje industrijske saradnje između privrednih subjekata, u cilju jačanja privatnog sektora, pod uslovima koji garantuju zaštitu životne sredine.

Inicijative za industrijsku saradnju će odražavati prioritete koje su utvrdile obje ugovorne strane. One će imati u vidu regionalne aspekte industrijskog razvoja, uz promovisanje transnacionalnih partnerstava, gdje je to bitno. Tim inicijativama će se naročito težiti uspostavljanju odgovarajućeg okvira za privredna društva, poboljšanju upravljanja, *know-how-a*, kao i promovisanju tržišta, tržišne transparentnosti i poslovnog okruženja. Posebna pažnja posvetiće se afirmaciji aktivnosti u Crnoj Gori na promociji izvoza.

Saradnjom će se naročito uzeti u obzir *acquis* Zajednice u oblasti industrijske politike.

Član 95 **Mala i srednja preduzeća**

Ciljevi saradnje između ugovornih strana će biti razvoj i jačanje malih i srednjih preduzeća u privatnom sektoru, osnivanje novih preduzeća u oblastima koje posjeduju potencijal za razvoj i saradnju između malih i srednjih preduzeća u Zajednici i Crnoj Gori.

Saradnjom će se obuhvatiti prioritetne oblasti koje su povezane s *acquis*-em Zajednice u oblasti malih i srednjih preduzeća, kao i s deset smjernica sadržanih u Evropskoj povelji o malim preduzećima.

Član 96 **Turizam**

Saradnjom između ugovornih strana u oblasti turizma će se uglavnom težiti unaprjeđenju protoka informacija o turizmu (putem međunarodnih mreža, banaka podataka itd.), podsticanju razvoja infrastrukture koja doprinosi ulaganjima u sektor turizma, učešću Crne Gore u važnim evropskim turističkim organizacijama i razmatranju mogućnosti zajedničkog djelovanja i jačanju saradnje između turističkih preduzeća i stručnjaka, vlada i njihovih organa nadležnih za oblast turizma, kao i prenosu *know-how-a* (kroz obuku, razmjenu, seminare). Saradnjom će se naročito uzeti u obzir *acquis* Zajednice koji se odnosi na ovaj sektor.

Saradnja može da bude integrisana u regionalni okvir saradnje.

Član 97 **Poljoprivreda i agroindustrijski sektor**

Saradnja između ugovornih strana će se razvijati u svim prioritetnim oblastima povezanim s *acquis*-em Zajednice u oblasti poljoprivrede, kao i u veterinarskoj i fitosanitarnoj oblasti. Saradnjom će se naročito težiti modernizaciji i prestrukturiranju poljoprivrednog i agroindustrijskog sektora naročito radi ispunjenja sanitarnih zahtjeva

Zajednice, unaprjeđenja upravljanja vodama i ruralnog razvoja, kao i razvoja sektora šumarstva u Crnoj Gori, kao i podržavanju postepenog usklađivanja zakonodavstva i prakse na snazi u Crnoj Gori s pravilima i standardima Zajednice.

Član 98 **Ribarstvo**

Ugovorne strane će ispitati mogućnost identifikovanja oblasti od obostranog interesa u sektoru ribarstva. Saradnjom će se naročito obuhvatiti prioritetne oblasti povezane s *acquis*-em Zajednice u oblasti ribarstva, uključujući poštovanje međunarodnih obaveza u pogledu pravila Međunarodne i regionalne organizacije ribarstva o upravljanju i očuvanju ribljih resursa.

Član 99 **Carine**

Ugovorne strane će uspostaviti saradnju u ovoj oblasti da bi se garantovala usklađenost s odredbama koje treba usvojiti u oblasti trgovine i postigla usklađenost carinskih sistema Crne Gore sa sistemom Zajednice, čime će se omogućiti primjena mjera liberalizacije planiranih Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, kao i postepeno približavanje carinskih propisa Crne Gore *acquis*-u.

Saradnja će se naročito obuhvatiti prioritetne oblasti povezane s *acquis*-em Zajednice u oblasti carina.

Protokolom 6 se utvrđuju pravila o međusobnoj administrativnoj pomoći između ugovornih strana u oblasti carina.

Član 100 **Porezi**

Ugovorne strane će uspostaviti saradnju u oblasti poreza, uključujući mjere usmjerene na dalju reformu crnogorskog fiskalnog sistema i prestrukturiranje poreske uprave, u cilju obezbjeđenja efikasne naplate poreza i unaprjeđenja borbe protiv fiskalne prevare.

Saradnjom će se naročito obuhvatiti prioritetne oblasti povezane s *acquis*-em Zajednice u oblasti poreza i borbe protiv štetne poreske konkurencije. Eliminaciju štetne poreske konkurencije bi trebalo sprovesti na osnovu principa Kodeksa ponašanja za poslovno oprezivanje, odobrenog od strane Savjeta 1. decembra 1997. godine.

Takođe, saradnja bi trebala da obuhvati povećanje transparentnosti i borbu protiv korupcije, kao i razmjenu informacija sa Državama članicama Evropske unije, da bi se olakšalo sprovođenje mjera za sprječavanje poreskih prevara, utaje i izbjegavanja plaćanja poreza. Crna Gora će, takođe, kompletirati mrežu bilateralnih Sporazuma s Državama članicama Evropske unije, na osnovu posljednjeg modela OECD-a o prihodima i kapitalu i modela Sporazuma OECD-a o razmjeni informacija o poreskim pitanjima, u mjeri u kojoj se Država članica obavezuje na gorenavedeno.

Član 101

Saradnja u oblasti socijalne politike

U pogledu zapošljavanja, saradnja između ugovornih strana će se naročito fokusirati na unaprjeđenje službi za posredovanje u zapošljavanju i profesionalnu orijentaciju, kroz obezbjeđenje mjera podrške i unaprjeđenje lokalnog razvoja kao pomoći prestrukturiranju industrije i prestrukturiranju tržišta rada. Saradnja će, takođe, obuhvatati mjere kao što su studije, razmjene stručnjaka, kao i informatičke i obrazovne aktivnosti.

Ugovorne strane će sarađivati na reformisanju politike zapošljavanja u Crnoj Gori u smislu snažnijih privrednih reformi i integracija. Saradnjom će se, takođe, težiti pružanju podrške i prilagođavanju sistema socijalne zaštite Crne Gore novim ekonomskim i socijalnim zahtjevima, što bi podrazumijevalo i prilagođavanje zakonodavstva Crne Gore o radnim uslovima i jednakim mogućnostima žena i muškarca, ljudi s invaliditetom, kao i pripadnika manjinskih grupa, kao i bolju zdravstvenu zaštitu i zaštitu na radu radnika, imajući u vidu nivo zaštite koji postoji u Zajednici. Crna Gora će obezbijediti poštovanje i efikasnu primjenu osnovnih konvencija Međunarodne organizacije rada (ILO).

Saradnjom će se naročito obuhvatiti prioritetne oblasti povezane s *Acquis*-em Zajednice u ovoj oblasti.

Član 102

Obrazovanje i obuka

Ugovorne strane će sarađivati na podizanju nivoa opšteg obrazovanja i stručnog obrazovanja i obuke u Crnoj Gori, kao i u politici mladih i njihovom zapošljavanju, uključujući neformalno obrazovanje. Prioritet sistema višeg obrazovanja biće ostvarenje ciljeva Bolonjske deklaracije u okviru međudržavnog Bolonjskog procesa.

Ugovorne strane će, takođe, sarađivati da bi se obezbijedio da pristup svim nivoima obrazovanja i obuke u Crnoj Gori bude oslobođen diskriminacije u pogledu pola, rase, etničkog porijekla ili religije.

Odgovarajući programi i instrumenti Zajednice će doprinijeti unaprjeđenju struktura i aktivnosti na obrazovanju i obuci u Crnoj Gori .

Saradnjom će se naročito obuhvatiti prioritetne oblasti povezane s *Acquis*-em Zajednice u ovoj oblasti.

Član 103

Kulturna saradnja

Ugovorne strane se obavezuju da će unaprjeđivati kulturnu saradnju. Saradnja će, između ostalog, služiti povećanju uzajamnog razumijevanja i poštovanja među pojedincima, zajednicama i narodima. Ugovorne strane se, takođe, obavezuju na saradnju u promovisanju kulturnih razlika, naročito u okviru Konvencije UNESCO-a o zaštiti i promociji različitosti kulturnog izražavanja.

Član 104 **Saradnja u audiovizuelnoj oblasti**

Ugovorne strane će sarađivati na promovisanju audiovizuelne industrije u Evropi i podsticanju koprodukcije u oblastima kinematografije i televizije.

Saradnja bi mogla, između ostalog, uključivati programe i uslove za obuku novinara i drugih medijskih stručnjaka, kao i tehničku pomoć javnim i privatnim medijima radi jačanja njihove nezavisnosti, profesionalizma i veza s evropskim medijima.

Crna Gora će uskladiti svoje politike o regulisanju sadržajnih aspekata prekogranične radiodifuzije s politikom Evropske zajednice i uskladiti njihova zakonodavstva sa *Acquis*-em EU. Crna Gora će posebnu pažnju posvetiti pitanjima koja se odnose na sticanje prava intelektualne svojine za programe koji se emituju putem satelita, kablovski i preko zemaljskih frekvencija.

Član 105 **Informatičko društvo**

Saradnja će se razvijati u svim oblastima povezanim s *Acquis*-em Zajednice u oblasti informatičkog društva. Saradnjom će se uglavnom podržavati postepeno usklađivanje politika i zakonodavstva Crne Gore u ovoj oblasti s onima koja važe u Zajednici.

Ugovorne strane će, takođe, sarađivati na daljem razvijanju informatičkog društva u Crnoj Gori. Globalni ciljevi će podrazumijevati pripremanje društva u cjelini za digitalno doba, privlačenje ulaganja i međusobno funkcionisanje mreža i usluga.

Član 106 **Mreže i usluge elektronske komunikacije**

Saradnja će se prvenstveno fokusirati na prioritetne oblasti povezane sa *Acquis*-em Zajednice u ovoj oblasti.

Ugovorne strane će, naročito, jačati saradnju u oblasti mreža elektronske komunikacije i srodnih usluga, s krajnjim ciljem usvajanja *Acquis*-a Zajednice u ovom sektoru od strane Crne Gore, 3 godine nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma.

Član 107 **Informisanje i komunikacija**

Zajednica i Crna Gora će preduzeti neophodne mjere radi stimulisanja međusobne razmjene informacija. Prioritet će biti dati programima koji su usmjereni na pružanje osnovnih informacija o Zajednici široj javnosti, kao i na pružanje specijalizovanih informacija stručnim krugovima u Crnoj Gori.

Član 108 **Saobraćaj**

Saradnja između ugovornih strana će se fokusirati na prioritetne oblasti povezane s *Acquis*-em Zajednice u oblasti saobraćaja.

Saradnja može naročito biti usmjerena na: prestrukturiranje i modernizaciju saobraćajne infrastrukture u Crnoj Gori; poboljšanje slobodnog kretanja putnika i roba; unaprjeđenje pristupa saobraćajnom tržištu i objektima, uključujući luke i aerodrome. Osim toga, saradnja može obuhvatiti pružanje podrške razvoju multimodalnih infrastruktura povezanih s glavnim transevropskim mrežama, prvenstveno jačanju regionalnih veza u Jugoistočnoj Evropi, u skladu s Memorandumom o razumijevanju o razvoju Glavne regionalne transportne mreže. Saradnja bi trebalo da bude usmjerena na dostizanje operativnih standarda, sličnih onima koji važe u Zajednici, na razvoj transportnog sistema u Crnoj Gori, usklađenog sa sistemom Zajednice, kao i na unaprjeđenje zaštite životne sredine kada je riječ o saobraćaju.

Član 109 **Energetika**

Saradnja će se fokusirati na prioritetne oblasti povezane s *Acquis*-em Zajednice u oblasti energetike. Saradnja će biti bazirana na Sporazumu o evropskoj energetske zajednici, i razvijaće se u cilju postepenog integrisanja Crne Gore u evropsko energetske tržište.

Saradnja može posebno obuhvatati:

- formulisanje i planiranje energetske politike, uz modernizaciju infrastrukture, poboljšanje i diverzifikaciju snadbijevanja i bolji pristup energetskeom tržištu, kao i olakšavanje tranzita, prenosa, distribucije energije i obnavljanja regionalno važnih energetskeih interkonekcija sa susjednim zemljama,
- promovisanje uštede energije, energetske efikasnosti, obnovljive energije i ispitivanja uticaja proizvodnje i potrošnje energije na životnu sredinu,
- formulisanje okvirnih uslova za prestrukturiranje kompanija iz oblasti energetike i saradnje između privrednih društava u ovom sektoru.

Član 110 **Nuklearna bezbjednost**

Ugovorne strane će sarađivati u oblasti nuklearne bezbjednosti i zaštite. Saradnja bi mogla obuhvatiti sljedeće:

- unaprjeđivanje zakona i propisa ugovornih strana o zaštiti od zračenja, nuklearnoj bezbjednosti i obračunu i kontroli nuklearnih materijala, kao i jačanje nadzornih tijela i njihovih resursa;
- podsticanje promovisanja sporazuma između Država članica Evropske unije ili EUROATOM-a i Crne Gore o ranom obavještanju, razmjeni informacija u slučaju nuklearnih nesreća, hitnim slučajevima i pitanjima nuklearne bezbjednosti uopšte, ako je primjereno;
- odgovornost treće strane u vezi s nuklearnim pitanjima.

Član 111 **Životna sredina**

Ugovorne strane će razvijati i jačati saradnju u oblasti životne sredine na osnovnom zadatku zaustavljanja daljeg degradiranja životne sredine i započeti unaprjeđenje situacije u oblasti životne sredine podstičući održivi razvoj.

Ugovorne strane će, naročito, saradivati u cilju jačanja administrativnih struktura i procedura da bi se obezbijedilo strateško planiranje pitanja u vezi s životnom sredinom i koordinacija između relevantnih aktera i fokusiraće se na usklađivanje zakonodavstva Crne Gore s *Acquis*-em Zajednice. Saradnja bi se, takođe, mogla fokusirati na razvoj strategija usmjerenih na značajno smanjenje zagađenja vazduha i vode na lokalnom, regionalnom i prekograničnom nivou, uspostavljanje sistema za efikasnu, čistu, održivu i obnovljivu proizvodnju i potrošnju energije, kao i na procjenu uticaja na životnu sredinu i stratešku procjenu uticaja na životnu sredinu. Posebna pažnja će biti posvećena ratifikaciji i implementaciji Kjoto protokola.

Član 112

Saradnja u oblasti istraživanja i tehnološkog razvoja

Ugovorne strane će podsticati saradnju na civilnim naučnim istraživanjima i tehnološkom razvoju (RTD), na temelju uzajamne koristi, raspoloživosti sredstava, odgovarajućeg pristupa njihovim relevantnim programima, u zavisnosti od odgovarajućih nivoa efikasne zaštite prava intelektualne, industrijske i komercijalne svojine (IPR).

Saradnjom će se naročito obuhvatiti prioritetne oblasti povezane s *Acquis*-em Zajednice u oblasti istraživanja i tehnološkog razvoja.

Član 113

Regionalni i lokalni razvoj

Ugovorne strane će težiti jačanju saradnje u oblasti regionalnog i lokalnog razvoja da bi se doprinijelo privrednom razvoju i smanjenju regionalnih nejednakosti. Posebna pažnja će se posvetiti prekograničnoj, međudržavnoj i međuregionalnoj saradnji.

Saradnjom će se naročito obuhvatiti prioritetne oblasti povezane sa *acquis*-em Zajednice u oblasti regionalnog razvoja.

Član 114

Državna uprava

Saradnja će biti usmjerena na dalji razvoj efikasne i odgovorne državne uprave u Crnoj Gori, naročito kroz podršku sprovođenju vladavine prava, pravilno funkcionisanje državnih institucija u korist svih građana Crne Gore u cjelini i nesmetan razvoj odnosa između Evropske unije i Crne Gore.

Saradnja u ovoj oblasti će se uglavnom fokusirati na izgradnju institucija, uključujući razvoj i primjenu transparentnih i nepristrasnih procedura angažovanja kadrova, upravljanje ljudskim resursima, napredovanje u državnoj službi, konstantnu obuku i unaprjeđenje etike u državnoj upravi. Saradnjom će biti obuhvaćeni svi nivoi državne uprave, uključujući i lokalnu upravu.

GLAVA IX

FINANSIJSKA SARADNJA

Član 115

Radi postizanja ciljeva ovog Sporazuma, a u skladu s članovima 5, 116 i 118, Crna Gora može od Zajednice primiti finansijsku pomoć, u vidu pomoći i zajmova, uključujući zajmove Evropske investicione banke. Pomoć Zajednice ostaje i dalje uslovljena ispunjavanjem političkih kriterijuma iz Kopenhagena i, naročito, napretkom ostvarenim u ispunjavanju prioriteta iz Evropskog partnerstva. Takođe, imaće se u vidu i rezultati godišnjih izvještaja zemalja iz Procesa stabilizacije i pridruživanja, naročito kada je riječ o obavezi primaoca da sprovede demokratske, ekonomske i institucionalne reforme, kao i zaključci Savjeta koji se odnose, naročito, na program prilagođavanja. Pomoć dodijeljena Crnoj Gori prilagodiće se uočenim potrebama, dogovorenim prioritetima, odražavaće kapacitete za primanje i vraćanje pomoći i primjenjivaće mjere reforme i prestrukturiranje privrede.

Član 116

Finansijska pomoć, u formi subvencija, biće obuhvaćena operativnim mjerama predviđenim odgovarajućim Uredbom Savjeta u sklopu višegodišnjeg indikativnog okvirnog dokumenta planiranja sa godišnjim revizijama, koje utvrđuje Zajednica nakon konsultacija sa Crnom Gorom.

Finansijska pomoć Zajednice bi mogla obuhvatiti sve sektore saradnje, posvećujući posebnu pažnju oblasti pravde, slobode i bezbjednosti, usklađivanju zakonodavstva, privrednom razvoju i zaštiti životne sredine.

Član 117

Na zahtjev Crne Gore i u slučaju posebne potrebe, Zajednica bi mogla ispitati, u saradnji s međunarodnim finansijskim institucijama, mogućnost da se naročito odobri makrofinansijska pomoć pod određenim uslovima, vodeći računa o raspoloživosti svih finansijskih sredstava. Ova pomoć bi bila dodijeljena nakon ispunjenja uslova koji će se utvrditi u okviru programa dogovorenog između Crne Gore i Međunarodnog monetarnog fonda.

Član 118

Radi omogućavanja optimalne upotrebe raspoloživih sredstava, ugovorne strane će osigurati da doprinosi Zajednice budu ostvareni u tijesnoj koordinaciji s doprinosima iz drugih izvora, kao što su Države članice, druge zemlje i međunarodne finansijske institucije.

U tom cilju, ugovorne strane će redovno razmjenjivati informacije o svim izvorima pomoći.

GLAVA X

INSTITUCIONALNE, OPŠTE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 119

Ovim se osniva Savjet za stabilizaciju i pridruživanje, koji će nadzirati primjenu i sprovođenje ovog Sporazuma. On će se sastajati na odgovarajućem nivou u redovnim vremenskim razmacima i kada to okolnosti zahtijevaju. Razmatraće sva važna pitanja koja se pojave u okviru ovog Sporazuma i sva druga bilateralna ili međunarodna pitanja od obostranog interesa.

Član 120

1. Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će se sastojati od članova Savjeta Evropske unije i članova Komisije Evropskih zajednica, s jedne strane, i članova Vlade Crne Gore, s druge strane.
2. Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će donijeti svoj poslovnik.
3. Članovi Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje mogu odrediti da budu zastupljeni u skladu s uslovima koji će se utvrditi poslovnikom Savjeta.
4. Sjednicama Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje će naizmjenično predsjedavati predstavnik Evropske zajednice i predstavnik Crne Gore, u skladu s odredbama koje će se utvrditi poslovnikom Savjeta.
5. Evropska investiciona banka učestvuje u radu Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje u svojstvu posmatrača kada se razmatraju pitanja iz nadležnosti ove banke.

Član 121

Savjet za stabilizaciju i pridruživanje je, radi ostvarivanja ciljeva ovog Sporazuma, ovlašćen da donosi odluke u okviru ovog Sporazuma, u slučajevima koji su njime utvrđeni. Donesene odluke će biti obavezujuće za ugovorne strane, koje moraju preduzimati mjere neophodne za sprovođenje tih odluka. Savjet za stabilizaciju i pridruživanje, takođe, može davati odgovarajuće preporuke. Savjet će svoje odluke i preporuke sastavljati na osnovu dogovora između ugovornih strana.

Član 122

1. Savjetu za stabilizaciju i pridruživanje će u obavljanju njegovih dužnosti pomagati Odbor za stabilizaciju i pridruživanje, koji je sastavljen od predstavnika Savjeta Evropske unije i predstavnika Komisije Evropskih zajednica, s jedne strane, i predstavnika Vlade Crne Gore, s druge strane.
2. U svom poslovniku Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će utvrditi dužnosti Odbora za stabilizaciju i pridruživanje, koje će uključiti pripremanje sastanaka Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje, kao i način na koji će Odbor funkcionisati.

3. Savjet za stabilizaciju i pridruživanje može prenijeti neka svoja ovlaštenja na Odbor za stabilizaciju i pridruživanje. U tom slučaju, Odbor za stabilizaciju i pridruživanje će donositi svoje odluke u skladu s uslovima utvrđenim članom 121.

Član 123

Odbor za stabilizaciju i pridruživanje može osnivati pododbore.

Prije isteka prve godine od dana stupanja na snagu Sporazuma, Odbor za stabilizaciju i pridruživanje će osnovati neophodne pododbore radi adekvatne implementacije Sporazuma.

Biće osnovan pododbor koji će se baviti pitanjima migracije.

Član 124

Savjet za stabilizaciju i pridruživanje može donijeti odluku o osnivanju drugih posebnih odbora ili tijela koja bi mu pomagala u izvršavanju njegovih dužnosti. Svojim poslovnikom, Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će utvrditi sastav i nadležnosti takvih odbora ili tijela, kao i način njihovog funkcionisanja.

Član 125

Ovim se osniva Parlamentarni odbor za stabilizaciju i pridruživanje. On će biti forum na čijim sastacima će članovi Skupštine Crne Gore i Evropskog parlamenta razmjenjivati mišljenja. Sastajaće se u vremenskim razmacima koje sam utvrđuje.

Parlamentarni odbor za stabilizaciju i pridruživanje će se sastojati od članova Evropskog parlamenta, s jedne strane i članova Skupštine Crne Gore, s druge strane.

Parlamentarni odbor za stabilizaciju i pridruživanje će donijeti svoj poslovnik.

Sjednicama Parlamentarnog odbora za stabilizaciju i pridruživanje naizmjenično predsjedavaju, s jedne strane, Evropski parlament i, s druge strane, Skupština Crne Gore, u skladu s odredbama utvrđenim poslovnikom odbora.

Član 126

U okviru ovog Sporazuma, svaka ugovorna strana se obavezuje da osigura da fizička i pravna lica druge ugovorne strane imaju pristup bez diskriminacije u odnosu na sopstvene državljane pred nadležnim sudovima i državnim organima ugovornih strana radi zaštite svojih ličnih i imovinskih prava.

Član 127

Nijedna odredba ovog Sporazuma neće sprječavati ugovornu stranu da preduzme mjere:

- (a) koje smatra neophodnim da bi spriječila otkrivanje informacija suprotno njenim bitnim bezbjednosnim interesima;

- (b) koje se odnose na proizvodnju ili trgovinu oružjem, municijom ili ratnim materijalom ili na istraživanje, razvoj ili proizvodnju koja je neophodna za odbrambene svrhe, pod uslovom da takve mjere ne narušavaju uslove konkurencije u odnosu na proizvode koji nijesu namijenjeni isključivo u vojne svrhe;
- (c) koje smatra bitnim za sopstvenu bezbjednost u slučaju ozbiljnih unutrašnjih poremećaja koji utiču na očuvanje zakona i reda, za vrijeme rata ili ozbiljne međunarodne napetosti koja predstavlja ratnu prijetnju ili radi ispunjavanja obaveza koje je prihvatila da bi se očuvali mir i međunarodna bezbjednost.

Član 128

1. U oblastima obuhvaćenim ovim Sporazumom i ne dovodeći u pitanje posebne odredbe koje on sadrži:
 - rješenja koja Crna Gora primijeni u odnosu na Zajednicu neće dovesti do bilo kakvog oblika diskriminacije između Država članica, njihovih državljana, privrednih društava ili firmi;
 - rješenja koja Zajednica primijeni u odnosu na Crnu Goru neće dovesti do bilo kakvog oblika diskriminacije između državljana Crne Gore niti između privrednih društava ili firmi iz Crne Gore;
2. Odredbe iz stava 1 ne dovode u pitanje pravo ugovornih strana da primijene relevantne odredbe svog fiskalnog zakonodavstva na poreske obveznike koji nijesu u identičnim situacijama u pogledu svog prebivališta.

Član 129

1. Ugovorne strane će preduzeti sve opšte ili posebne mjere koje su potrebne za ispunjavanje njihovih obaveza prema ovom Sporazumu. One će se pobrinuti da se postignu ciljevi utvrđeni ovim Sporazumom.
2. Ugovorne strane su saglasne da će se odmah konsultovati, preko odgovarajućih kanala, na zahtjev bilo koje od ugovornih strana, radi raspravljanja o bilo kojem pitanju u vezi s tumačenjem ili sprovođenjem ovog Sporazuma i drugih relevantnih aspekata odnosa između ugovornih strana.
3. Svaka ugovorna strana će Savjetu za stabilizaciju i pridruživanje prijaviti bilo kakav spor koji se odnosi na primjenu ili interpretaciju ovog Sporazuma. U tom slučaju, primjenjivaće se član 130 i, prema potrebi, Protokol 7.

Savjet za stabilizaciju i pridruživanje će riješiti spor odlukom koja je obavezujuća.

4. Ako jedna od ugovornih strana smatra da druga ugovorna strana nije uspjela da ispuni neku obavezu iz ovog Sporazuma, ona može preduzeti odgovarajuće mjere. Prije preduzimanja tih mjera, osim u slučajevima od posebne hitnosti, ona će Savjetu za stabilizaciju i pridruživanje dostaviti sve relevantne informacije koje su neophodne za temeljnu procjenu situacije, radi pronalaženja rješenja prihvatljivog za ugovorne strane.

Pri odabiru mjera, prednost se mora dati onim mjerama koje najmanje narušavaju funkcionisanje ovog Sporazuma. O tim mjerama se odmah obavještava Savjet za stabilizaciju i pridruživanje i one će biti predmet konsultacija, ukoliko to zahtjeva druga ugovorna strana, unutar Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje, ako to druga ugovorna strana zatraži, Odbora za stabilizaciju i pridruživanje ili nekog drugog tijela osnovanog na osnovu članova 121 ili 122.

5. Odredbe stava 2, 3 i 4 ni na koji način neće uticati i ne dovode u pitanje članove 32, 40, 41, 42 i 46 i Protokol 3 (Definicija pojma "proizvodi s porijeklom" i metode administrativne saradnje).

Član 130

1. Kada nastane spor između ugovornih strana u vezi s interpretacijom ili primjenom ovog Sporazuma, ugovorna strana će drugoj ugovornoj strani i Savjetu za stabilizaciju i pridruživanje dostaviti formalni zahtjev da se riješi predmet spora.

Ukoliko jedna ugovorna strana smatra da mjera usvojena od strane druge ugovorne strane ili pak nečinjenje druge strane predstavlja kršenje njenih obaveza predviđenih ovim Sporazumom, formalni zahtjev za rješavanje spora će pružiti razloge za ovakav stav i ukazati, prema potrebi, da strana može usvojiti mjere utvrđene članom 129 stav 4.

2. Ugovorne strane će nastojati da riješe spor otpočinjanjem konstruktivnih konsultacija u okviru Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje i drugih tijela, utvrđenih stavom 3, u cilju pronalaženja obostrano prihvatljivog rješenja, što je moguće prije.
3. Ugovorne strane će Savjetu za stabilizaciju i pridruživanje pružiti odgovarajuće informacije potrebne za temeljnu procjenu situacije.

Sve dok se spor ne riješi, o njemu će se raspravljati na svakom sastanku Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje, sve dok se ne pokrene arbitražni postupak, predviđen Protokolom 7. Spor će se smatrati riješenim kada Savjet za stabilizaciju i pridruživanje donese obavezujuću odluku kojom se rješava predmet spora, kao što je utvrđeno članom 129 stav 3 ili kada utvrdi da spor više ne postoji.

Konsultacije o sporu se, takođe, mogu održavati na bilo kom sastanku Odbora za stabilizaciju i pridruživanje ili nekog drugog relevantnog odbora ili tijela, osnovanog na osnovu člana 122 ili 123, po dogovoru ugovornih strana ili na zahtjev jedne od ugovornih strana. Konsultacije se, takođe, mogu obavljati i u pismenoj formi.

Sve informacije otkrivene tokom konsultacija će ostati povjerljive.

4. U vezi s pitanjima obuhvaćenim Protokolom 7, ugovorna strana može prijaviti predmet spora na rješavanje arbitražom u skladu s tim Protokolom, ukoliko ugovorne strane ne uspiju da riješe spor u roku od dva mjeseca od pokretanja postupka za rješavanje spora u skladu sa stavom 1.

Član 131

Sve dok se ne postignu jednaka prava pojedinaca i privrednih subjekata na temelju ovog Sporazuma, ovaj Sporazum neće uticati na prava koja su im osigurana postojećim Sporazumima koji obavezuju jednu ili više Država članica, s jedne strane, i Crnu Goru, s druge strane.

Član 132

Protokolom 8 se utvrđuju opšti principi učešća Crne Gore u programima Zajednice.

Protokoli 1, 2, 3, 4, 5, 6,7 i 8 i Aneksi I do VII čine sastavni dio ovog Sporazuma.

Član 133

Ovaj se Sporazum zaključuje na neograničeno vrijeme.

Svaka ugovorna strana može otkazati ovaj Sporazum s tim da o tome obavijesti drugu stranu. Ovaj Sporazum prestaje da važi šest mjeseci od dana dostavljanja tog obavještenja.

Svaka ugovorna strana može suspendovati ovaj Sporazum, s trenutnim dejstvom, ako druga ugovorna strana ne ispunjava jedan od bitnih elemenata ovog Sporazuma.

Član 134

U ovom Sporazumu pojam "ugovorne strane" predstavljaće Zajednicu ili njene Države članice ili Zajednicu i njene Države članice, u skladu s njihovim ovlašćenjima, s jedne strane, i Republiku Crnu Goru, s druge strane.

Član 135

Ovaj Sporazum se primjenjuje, s jedne strane, na teritorijima na kojima se primjenjuju ugovori o osnivanju Evropske zajednice i Evropske zajednice za atomsku energiju i pod uslovima utvrđenim tim ugovorima i na teritoriji Crne Gore, s druge strane.

Član 136

Generalni sekretar Savjeta Evropske unije biće depozitar ovog Sporazuma.

Član 137

Sporazum je sastavljen u dva primjerka na svakom od službenih jezika ugovornih strana, pri čemu je svaki od tih tekstova jednako vjerodostojan.

Član 138

Ugovorne strane će odobriti ovaj Sporazum u skladu sa sopstvenim procedurama.

Ovaj Sporazum stupa na snagu prvog dana drugog mjeseca koji slijedi nakon dana kada su ugovorne strane jedna drugu obavijestile o okončanju procedura koje su navedene u prvom stavu.

Član 139
Privremeni sporazum

U slučaju da, prije okončanja postupaka koji su potrebni za stupanje na snagu ovog Sporazuma, odredbe nekih dijelova ovog Sporazuma, naročito one koje se odnose na slobodno kretanje roba i na relevantne odredbe o transportu, stupe na snagu putem Privremenog sporazuma između Zajednice i Crne Gore, ugovorne strane su saglasne da u takvim okolnostima, za potrebe odredbi Glave IV, Članova 73,74 i 75 ovog Sporazuma, **Protokola 1, 2, 3, 5, 6 i 7** te odgovarajućih odredbi **Protokola 4**, izraz "dan stupanja na snagu ovog Sporazuma" znači dan stupanja na snagu relevantnog Privremenog sporazuma u odnosu na obaveze sadržane u gore navedenim odredbama.

ZAJEDNIČKE DEKLARACIJE

Zajednička deklaracija o članu 75

Ugovorne strane su saglasne da se, za potrebe ovog Sporazuma, intelektualnom i industrijskom svojinom, smatra posebno autorsko pravo, uključujući i autorsko pravo na kompjuterske programe, i srodna prava, prava koja se odnose na baze podataka, patente uključujući i dopunske sertifikate o zaštiti, industrijski dizajn, trgovačke i uslužne žigove, topografije integrisanih kola, geografske oznake uključujući i oznake porijekla, kao i prava na zaštitu biljnih sorti .

Zaštita prava komercijalne svojine obuhvata posebno zaštitu od nelojalne konkurencije, kao što je navedeno u članu 10bis Pariske konvencije za zaštitu industrijske svojine i zaštitu neotkrivenih informacija, kao što je definisano u članu 39 Sporazuma STO o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (Sporazum TRIPS).

Ugovorne strane se dalje slažu da će nivo zaštite definisan u članu 75, stav 3, podrazumijevati i raspoloživost mjera, procedura i pravnog lijeka, kao što je definisano Direktivom 2004/48/EC Evropskog Parlamenta i Savjeta o primjeni prava intelektualne svojine od 29. aprila 2004. godine

Deklaracija Zajednice i njenih Država članica

Uzimajući u obzir da Evropska zajednica na temelju Uredbe (EZ) 2007/2000 odobrava vanredne trgovinske mjere zemljama koje učestvuju ili su povezane sa Procesom stabilizacije i pridruživanja Evropske unije, uključujući Crnu Goru, Evropska zajednica i njene Države članice izjavljuju:

da se u primjeni Člana 40 ovog Sporazuma, uz ugovorne trgovinske koncesije koje Zajednica nudi u ovom Sporazumu, primjenjuju i one jednostrane autonomne trgovinske mjere koje su povoljnije, sve dok se primjenjuje izmijenjena i dopunjena Uredba Savjeta (EZ) 2007/2000;

da se, naročito, kada je riječ o proizvodima obuhvaćenim Poglavljima 7 i 8 Kombinovane nomenklature, za koje Zajednička carinska tarifa predviđa primjenu ad valorem carina i posebne carine, smanjenje odnosi i na posebnu carinu, odstupajući od relevantne odredbe Člana 29, stav 2, i Člana 30, stav 2.

ANEKSI

- **Aneks I (Član 19) – Crnogorske carinske koncesije za industrijske proizvode iz Evropske zajednice**
- **Aneks II (Član 27) – Definicija „junetine“**
- **Aneks III (Član 28) – Crnogorske carinske koncesije za poljoprivredne proizvode iz Evropske zajednice**
- **Aneks IV (Član 29) – Koncesije Evropske zajednice za riblje proizvode iz Crne Gore**
- **Aneks V (Član 30) - Crnogorske koncesije za riblje proizvode iz Evropske zajednice**
- **Aneks VI (Član 52) – Poslovno nastanjivanje: «Finansijske usluge»**
- **Aneks VII (Član 75) – Prava intelektualne, industrijske i komercijalne svojine**

PROTOKOLI

- **Protokol 1 (Član 24) - Tekstilni proizvodi**
- **Protokol 2 (Član 26) - Trgovina prerađenim poljoprivrednim proizvodima**
- **Protokol 3 (Član 44) - Definicija pojma "proizvodi sa porijeklom" i metode administrativne saradnje**
- **Protokol 4 (Član 61) – Kopneni saobraćaj**
- **Protokol 5 (Član 73) – Državna pomoć industriji čelika**
- **Protokol 6 (Član 99) – Uzajamna administrativna pomoć u carinskim pitanjima**
- **Protokol 7 (Član 129) – Mehanizmi za rešavanje sporova**
- **Protokol 8 (Član 132) – Osnovni principi za učešće Crne Gore u programima Zajednice**